

Uchwała Nr XXVIII/328/09

*Rady Miejskiej w Chojnicach
z dnia 6 kwietnia 2009r.*

w sprawie „Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Miejskiej Chojnice na lata 2009-2013”.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity: Dz.U. z 2001r. Nr 142, poz. 1591; z 2002r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 214, poz. 1806, Nr 153, poz. 1271; z 2003r. Nr 80, poz. 717 i Nr 162, poz. 1568; z 2004r. Nr 102, poz. 1055, Nr 116, poz. 1203 i Nr 167, poz. 1759; z 2005r. Nr 172, poz. 1441 i Nr 175, poz. 1457; z 2006r. Nr 17, poz. 128 i Nr 181, poz. 1337; z 2007r. Nr 48, poz. 327, Nr 138, poz. 974 i Nr 173, poz. 1218 oraz z 2008r. Nr 180, poz. 1111 i Nr 223, poz. 1458), w związku z art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568; z 2004r. Nr 96, poz. 959 i Nr 238, poz. 2390 oraz z 2006r. Nr 50, poz. 362 i Nr 126, poz. 875)

uchwała się, co następuje:

- § 1. Przyjmuje się „Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Miejskiej Chojnice na lata 2009-2013”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.
- § 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Chojnice.
- § 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego.

Przewodniczący
Rady Miejskiej

Mirosław Janowski

Załącznik do uchwały Nr XXVIII/328/09 Rady
Miejskiej w Chojnicach z dnia 6 kwietnia 2009r.

GMINNY
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA MIASTA CHOJNICE

NA LATA
2009 - 2013

GMINNY
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA MIASTA CHOJNICE

WYKONANO NA ZAMÓWIENIE

BURMISTRZA CHOJNIC

dr. Arseniusza Finstera

Program wykonał zespół autorski
Pracowni Dokumentacji i Popularyzacji Zabytków
Wojewódzkiego Ośrodka Kultury
w Bydgoszczy

w składzie:
mgr Krzysztof Bartowski
mgr Piotr Dąbrowski
inż. mgr Krzysztof Lewicki
dr Katarzyna Kulpińska

Listopad 2008 r.

Spis treści

1.	Wstęp	- 6
1.1.	Cel opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Chojnice	- 6
1.2.	Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Chojnice	- 8
1.3.	Podstawowe definicje z zakresu opieki nad zabytkami	- 8
2.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego	- 12
2.1.	Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Chojnice z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa	- 12
2.1.1.	Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego	- 12
2.1.2.	Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Pomorskiego na lata 2004-2013	- 13
2.1.3.	Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego	- 15
2.1.4.	Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013	- 17
2.1.5.	Relacje z Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w Województwie Pomorskim	- 18
2.2.	Tezy krajowego programu opieki nad zabytkami	- 21

2.3.	Strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków	- 22
2.4.	Krajowe uwarunkowania formalno-prawne i instytucjonalne funkcjonowania ochrony dóbr kultury	- 24
2.5.	Wynikające ze Strategii Ekorozwoju Gminy Chojnice	- 25
3.	Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Chojnice	- 30
3.1.	Kalendarium ważniejszych wydarzeń w rozwoju miasta	- 30
3.2.	Rys historyczny	- 33
3.3.	Historyczny układ przestrzenny – Stare Miasto	- 35
3.4.	Historyczny rozwój Chojnic	- 37
3.5.	Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków woj. pomorskiego	- 41
3.6.	Obiekty zabytkowe - nieruchome o najważniejszym znaczeniu dla miasta	- 43
3.7.	Zabytki ruchome na terenie miasta Chojnice	- 47
3.8.	Zasoby muzealne. (Muzeum Historyczno-Etnograficzne)	-50
3.9.	Archeologia	- 52
4.	Krajobraz kulturowy	- 54
4.1	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego	- 53

5.	Wnioski do realizacji Programu Opieki nad Zabytkami, a wynikające ze Strategii Rozwoju Miasta i Programu Rewitalizacji Miasta Chojnice.	- 56
6.	Program opieki - podział na obszary, projekty i zadania	- 58
7.	Instrumentarium realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	- 59
8.	Monitoring działania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	- 60
9.	Wybrane zewnętrzne źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	- 61
10.	Honorowi Obywatele Miasta Chojnice (po 1990 r.)	- 66
11.	Obiekty, historyczna przestrzeń miasta – proponowane zalecenia	- 65

1. Wstęp

1.1. Cel opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Chojnice

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem służącym do podejmowania planowanych działań dotyczących inicjowania, koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków.

Aby osiągnąć skuteczne rezultaty, nieodzownym jest także ramowe zsumowanie najważniejszych informacji oraz danych o zasobach kulturowych - dziedzictwa kulturowego Chojnic, na tle regionu i województwa pomorskiego.

Program jest ważnym narzędziem dla władz samorządowych w dalszych działaniach i planach, przy pozyskiwaniu określonych środków finansowych.

Obowiązek ochrony zabytków i opieki nad zabytkami nakłada **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**. Określa ona przedmiot, zakres i formy ochrony dóbr kultury. Niezależnie od obowiązku ochrony zabytków, stanowiących historyczną i materialną spuściznę pokoleń, zachowanie, a także przywrócenie zabytkom utraconych walorów jest uzasadnione społecznie i ekonomicznie.

Art. 85 ust. 1 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 163 poz. 1568) stanowi, że **w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się, w szczególności cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.**

Przez analogię podobny zakres ma opracowanie sporządzane w skali gminy miasta Chojnice. Cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust.2 w/w ustawy.

W myśl tego przepisu gminny program opieki nad zabytkami ma na celu w szczególności:

- ◆ **uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;**
- ◆ **zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;**
- ◆ **wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,**
- ◆ **podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;**
- ◆ **określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe, związane z wykorzystaniem tych zabytków;**
- ◆ **podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;**

Chojnice posiadają dużą wartość kulturową jako zespół urbanistyczny ukształtowany na zasadach ciągłości kulturowej, zarówno w oparciu o zachowany średniowieczny układ lokacyjny, wypełniony obiektami zabytkowymi z różnych okresów historycznych, a gromadzący znaczące kolekcje i dzieła sztuki, jak i kultywujący tradycje lokalnego życia kulturalnego.

Zasoby kulturowe nadają miastu prestiż i podnoszą jego atrakcyjność dla rozwoju społeczno-gospodarczego, zwłaszcza w kontekście położenia miasta na terenach o wysokich walorach krajobrazu przyrodniczego i kulturowego, co predysponuje je do rozwoju różnorodnych form rekreacji i turystyki.

Ważnym zadaniem, przed którym stoją Chojnice - władze miejskie i jego mieszkańcy, jest dalsza, systematyczna kontynuacja działań rewaloryzacyjnych i wykorzystanie osiągniętych rezultatów w budowaniu korzystnego wizerunku miasta, a także kreowanie pożądanej funkcji miasta jako wyspecjalizowanego ośrodka usługowego o lokalnym i ponadlokalnym zasięgu oddziaływania.

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Chojnice jest zadaniem, do którego obliguje władze miejskie wymieniona na wstępie Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

A. Cel programu, który winien być uwzględniony w strategii rozwoju oraz w przestrzennym zagospodarowaniu terenu, to:

- a. Ochrona zabytków, krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego zintegrowana z ochroną środowiska przyrodniczego.
- b. Wykorzystanie zabytków do zwiększenia atrakcyjności terenu dla potrzeb rozwoju społeczno-gospodarczego.
- c. Pozyskiwanie środków finansowych z różnych źródeł na opiekę nad zabytkami.
- d. Wypracowanie metod współpracy z właścicielami zabytków.

B. Program ochrony zabytków zawiera:

- a. Charakterystykę zasobów dziedzictwa kulturowego w mieście.
- b. Kryteria wyboru zadań.
- c. Instrumenty i źródła finansowania zadań.
- d. Efekty realizacji zadań.

C. W ramach prac wykorzystano:

- a. Opracowania na poziomie krajowym i wojewódzkim.
- b. Wnioski i analizy sporządzono w oparciu o:
  - Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Chojnickiego na lata 2007-2010 z perspektywą na lata 2011-2014;
  - Strategię Ekorozwoju Gminy Chojnice;
  - Strategię Rozwoju Miasta Chojnice na lata 2002 – 2014, Tom II, Synteza informacji o mieście, Chojnice, 2001 r.;
  - Program 2006 dla Chojnic;
  - Program 2010.
- c. Wytyczne konserwatorskie sporządzono w oparciu o Programu Rewitalizacji Chojnic i terenowe rozpoznanie obszaru historycznego (d. obszar miasta lokacyjnego z przedmieściami i głównymi drogami).
- d. Dokumenty będące w posiadaniu Urzędu Miasta.
- e. Publikowane materiały ikonograficzne i inne dokumentacje.

1.2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Chojnice

Programy opieki nad zabytkami województw, powiatów i gmin są dokumentami o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania. Głównym celem takiego programu jest określenie zadań, jakie winny być realizowane w zakresie będącym przedmiotem programu (ochrony i opieki nad zabytkami). Zadania te określone są w odniesieniu do całego regionu administracyjnego, jakim jest gmina, powiat czy województwo, a nie odnoszą się jedynie do władz danego regionu administracyjnego.

Gminy zgodnie z Ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. Nr 16, poz. 95) w zakresie zadań własnych realizują sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust 1 pkt.9). Obowiązek sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami nakłada na gminę art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

Ustawa reguluje zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania etc.

1.3. Podstawowe definicje z zakresu opieki nad zabytkami

Dziedzictwo kulturowe - całość dorobku kulturowego tworząca środowisko kulturowe dokumentujące poczucie tożsamości człowieka manifestującej się ciągłością kulturową.

Krajobraz kulturowy powstał w wyniku wielowiekowego oddziaływania ludzi na środowisko przyrodnicze, które częściej było szkodliwe niż zharmonizowane, czego skutkiem są zaburzenia stosunków kulturowo-przyrodniczych i degradacja krajobrazu.

Ochrona krajobrazu musi być kompleksowa i interdyscyplinarna, obejmując zarówno krajobraz kulturowy, jak i naturalny. Rozróżniamy krajobraz kulturowy rolniczy, przemysłowy, miejski, historyczny, a także krajobraz harmonijny lub zdewastowany.

Krajobraz kulturowy zbliżony do naturalnego - ukształtowany i użytkowany przez człowieka, który cechuje roślinność zbliżona lub, w niektórych przypadkach, identyczna z roślinnością naturalnie rosnącą na danym obszarze.

Historyczny krajobraz kulturowy - krajobraz cenny z punktu widzenia ochrony dóbr kultury, np. tradycyjnego rozłogu pól, terenów historycznych kopalń, historycznych jednostek osadniczych i krajobrazów bitewnych.

Obecnie postuluje się stworzenie systemu ochrony krajobrazu kulturowego (historycznego), którego instrumentami i instytucjami są: strefa ochrony konserwatorskiej, rezerwat kulturowy, park kulturowy.

Krajobraz miejski - krajobraz obejmujący tereny zainwestowania miejskiego. Występuje w postaci krajobrazów zabytkowych i współczesnych, a odznacza się zabudową wysoką i zwartą. Pojawia się zwłaszcza w jego odmianie zabytkowej, posiada czytelny układ kompozycyjny.

W system zabudowy miejskiej włączone są urządzone tereny zieleni (ogrody, parki i inne ich odmiany tworzące systemy zieleni miejskiej, obecnie zw. systemem przyrodniczym miasta).

Krajobrazowa strefa ochronna - w dotychczasowej praktyce ochrony krajobrazu stosowano podział na pięć charakterystycznych stref krajobrazu w ramach jego pełnego polskiego zasobu, wśród których trzy mieszczą się w kategorii stref ochronnych. Są to: strefa rezerwatowa, strefa parkowo-krajobrazowa i strefa krajobrazu chronionego.

Zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek architektury - budowla historyczna, udostępniona do zwiedzania z zewnątrz lub wewnątrz. Nosi cechy określonego lub kilku stylów architektonicznych.

Zabytek ruchomy - rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych (np. rzeźba, ołtarz, obraz).

Zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich.

Badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń.

Badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego.

Prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań.

Prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań.

Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych.

Historyczny zespół budowlany - powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.

Rewitalizacja - proces przemian przestrzennych, społecznych i ekonomicznych, mający na celu wyprowadzenie terenu ze stanu kryzysowego i prowadzący do rozwoju.

Program rewitalizacji - program wieloletnich działań w sferze przestrzennej, społecznej i ekonomicznej, prowadzący w okresie kilkunastoletnim do rewitalizacji terenu znajdującego się w stanie kryzysowym.

Projekt rewitalizacji – realizowany na określonym terenie, będący częścią programu rewitalizacji, w ramach którego realizowane są zadania inwestycyjne, społeczne i ekonomiczne.

Otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku.

Pomnik historii to szczególna forma ochrony najcenniejszych zabytków w Polsce. Tytuł Pomnika historii może otrzymać zabytek nieruchomy o szczególnej wartości historycznej, naukowej i artystycznej, utrwalony w powszechnej świadomości i mający duże znaczenie dla dziedzictwa kulturalnego Polski.

Pomniki przyrody - pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupienie o szczególnej wartości naukowej, kulturowej, historyczno-pamiętkowej i krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami.

W świetle ustawy w Polsce ochronie i opiece podlegają bez względu na stan zachowania:

- ◆ zabytki nieruchome będące w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami ruralistycznymi i urbanistycznymi oraz zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki (a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi), cmentarzami, parkami, ogrodami, innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- ◆ zabytki ruchome;
- ◆ zabytki archeologiczne;
- ◆ niektóre nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej;

Formy ochrony zabytków:

1. Wpis do rejestru zabytków.
2. Uznanie za pomnik historii.
3. Utworzenie parku kulturowego.
4. Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Organy ochrony zabytków:

1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego - w jego imieniu generalny konserwator zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków.
3. Powiatowy konserwator zabytków.
4. Społeczni opiekunowie zabytków.

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

2.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Chojnice z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

2.1.1. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego

Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego przyjęta została Uchwałą Sejmiku Województwa Pomorskiego nr 271/XXI/2000 z dnia 3 lipca 2000 r.

W okresie poakcesyjnym, zgodnie z zapisami strategii, za sprawą podjętych działań gospodarka regionu ma być gotowa do wejścia na drogę szybkiego rozwoju opartego na umiejętnościach i wiedzy.

Priorytetowe kierunki działań w tym okresie obejmą zwiększanie turystycznej i inwestycyjnej atrakcyjności regionu.

Główne zadania Strategii:

- ◆ określenie wizji regionu pobudzającej do aktywnego udziału w pracy na rzecz rozwoju regionu i tożsamości regionalnej;
- ◆ zainicjowanie współpracy w planowaniu przyszłości regionu;
- ◆ mobilizację społeczności lokalnych, grup interesów, organizacji społecznych i innych aktorów sceny regionalnej do wyrażania swoich opinii oraz do współdziałania w rozwoju regionu;
- ◆ instytucjonalizację prac nad planowaniem rozwoju gospodarczego, społecznego, ekologicznego i przestrzennego;
- ◆ tworzenie odniesienia dla działań planistycznych prowadzonych zarówno na szczeblu lokalnym (gmin i powiatów), jak i krajowym;
- ◆ określenie merytorycznej podstawy tworzenia programów i projektów rozwojowych;
- ◆ przygotowanie instytucji i przedsiębiorstw do przyjęcia oraz właściwego gospodarowania środkami;
- ◆ wspierania rozwoju za pomocą środków pochodzących z funduszy krajowych i zagranicznych;
- ◆ stworzenie spójnego i atrakcyjnego wizerunku regionu jako podstawy do jego promocji;

2.1.2. Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Pomorskiego na lata 2004- 2013.

UCHWAŁA NR 327/XXIII/04 SEJMIKU WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO z dnia 17 maja 2004 roku w sprawie: przyjęcia Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Pomorskim na lata 2004 – 2013.

W dokumencie nie wymienia się form turystyki, ani nie różnicuje obszarów o mniejszych czy większych predyspozycjach do rozwoju tej dziedziny. Zakłada się, że na atrakcyjność turystyczną wpływają obok uwarunkowań przyrodniczych czy kulturowych, także aktywność społeczności lokalnych, które mogą zainicjować powstanie atrakcji turystycznych. Dokument Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Pomorskim na lata 2004-2013 zakłada planowanie w długim okresie czasu.

W części diagnostycznej uwzględniono zestawienie wniosków z przeprowadzonych debat społecznych oraz analizę SWOT opartą na:

- ◆ ekspertyzie pt. *Uwarunkowania i kierunki rozwoju turystyki w województwie pomorskim*;
- ◆ wnioskach z przeprowadzonych debat;
- ◆ wnioskach i uwagach przesłanych do Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego;

Wnioski z 10 debat przeprowadzonych na terenie województwa pomorskiego:

- ◆ **potrzeba zintegrowanego systemu informacji turystycznej;**
- ◆ **integracja działań promocyjnych w obszarze regionu;**
- ◆ **konieczna współpraca pomiędzy sferą prywatną, a sferą publiczną oraz współpraca międzysektorowa (w różnych obszarach sektorowych);**
- ◆ **edukacja proturystyczna (młodzieży), podnoszenie świadomości i podtrzymywanie tożsamości regionalnej;**
- ◆ **potrzeba badań marketingowych, w tym ruchu turystycznego oraz potrzeb, wymagań, motywów podróżowania turystów;**
- ◆ **potrzeba budowania kompleksowych pakietów produktowo-ofertowych (w tym ponadregionalnych);**
- ◆ **potrzeba zróżnicowania bazy noclegowej dostosowanej do struktury ruchu turystycznego;**
- ◆ **przedłużanie sezonu turystycznego, kreowanie atrakcji, produktów pozasezonowych, w tym imprez i innych wydarzeń;**
- ◆ **prowadzenie szkoleń i kształcenia kadr oraz podnoszenie jakości kształcenia.**

Najczęściej proponowane działania zgłoszone w czasie debat:

- ◆ ujednolicenie i estetyzacja znaków informacyjnych (np. tablic kierunkowych);
- ◆ doskonalenie form współpracy, w tym partnerstwa publiczno-prywatnego;
- ◆ wprowadzenie estetyzacji miejsc atrakcyjnych turystycznie, w tym oczyszczanie po sezonie (wywóz śmieci, rekultywacja terenów zielonych);
- ◆ poprawa bezpieczeństwa turystów;
- ◆ synchronizacja funkcjonowania transportu w regionie;
- ◆ realizacja założeń wieloletnich i zapewnienie ciągłości;
- ◆ wsparcie promocji lokalnych produktów turystycznych;
- ◆ zintegrowanie i koordynacja działań, w tym w zakresie informacji i promocji;
- ◆ kształtowanie świadomości społecznej młodzieży – historia kreatywna;
- ◆ racjonalne wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego w rozwoju funkcji turystycznych;

Z analizy obszarów miejskich o analogicznej wielkości, położeniu, krajobrazie kulturowym i otulinie krajobrazowej, miasto Chojnice klasyfikuje się w czołówce ośrodków miejskich Pomorza, ze stosunkowo małą ilością tzw. słabych elementów.

Słabe elementy występujące m.in. na ziemi chojnickiej:

- ◆ mała ilość bazy noclegowej średniej klasy (ekonomicznej);
- ◆ problem z dopasowaniem pakietów do potrzeb i oczekiwań klientów, brak badań rynku w tym zakresie;
- ◆ brak kompleksowości oferty usługowej związanej np. z głównymi atrakcjami - produkty turystyczne;
- ◆ problemy z dotarciem do informacji turystycznej.

Rozwój turystyki w województwie pomorskim bazuje na 6 priorytetach:

Priorytet 1 - Rozwój partnerstwa i współpracy na rzecz spójnego systemu zarządzania.

Priorytet 2 - Rozbudowa i modernizacja infrastruktury oraz poprawa dostępności transportowej dla turystyki.

Priorytet 3 - Tworzenie markowych produktów turystycznych.

Priorytet 4 - Opracowanie i wdrażanie koncepcji monitoringu rynku turystycznego.

Priorytet 5 - Tworzenie spójnej promocji oraz zintegrowanego systemu informacji turystycznej.

Priorytet 6 - Rozwój kapitału ludzkiego oparty na wiedzy i przedsiębiorczości skierowany na wzrost jakości usług turystycznych.

PROGRAMY NA LATA 2007- 2013:

- ◆ Program Rozwoju Produktów Turystycznych Województwa Pomorskiego. **(Nr 8)**
- ◆ Zintegrowany System Informacji Turystycznej Województwa Pomorskiego. **(Nr 9)**
- ◆ Program Promocji Turystyki Województwa Pomorskiego. **(Nr 10)**
- ◆ Program Szkoleń dla Turystyki. **(Nr 12)**
- ◆ System Transportu w Turystyce. **(Nr 13)**
- ◆ Program Wspierania Inwestycji i Przedsiębiorczości w Turystyce. **(Nr 14)**

2.1.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego

UCHWAŁA NR 639/XIV/02 SEJMIKU WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO z dnia 30 września 2002 roku.

W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego zdefiniowano określone procesy, w tym **proces kształtowania się struktury funkcjonalno-przestrzennej pomorskiego** regionu metropolitalnego. W świetle uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych przebiegać on będzie prawdopodobnie zgodnie z ogólnymi prawidłowościami rozwoju europejskich regionów metropolitalnych.

Celem lepszej ochrony potencjału kulturowego województwa i pełniejszego wykorzystania planu zagospodarowania przestrzennego w zakresie rozwoju rekreacji i turystyki na obszarach o wysokich walorach historyczno-kulturowych wskazano 6 obszarów, które powinny być chronione poprzez utworzenie parków kulturowych.

W Planie ujęte zostały obszary o ponadregionalnych walorach przyrodniczych, za które uznano struktury, których cechy funkcjonalne i stopień zachowania zróżnicowania biotycznego oraz naturalność odgrywają stabilizującą rolę w krajowych i europejskich strukturach i w powiązaniach ekologicznych. Obszary te posiadają także unikatowe walory z punktu widzenia potrzeb ochrony przyrody.

Obszary kulturowe województwa pomorskiego cechują się wyraźnym i znacznym zróżnicowaniem środowiska kulturowego, wielowiekową stabilnością historyczną kultur osadniczych, różnym stopniem zachowania zasobów zabytkowych i kulturowych oraz wykształconą w toku rozwoju specyficzną strukturą krajobrazów kulturowych.

W Planie za pomocą metody waloryzacji zintegrowanej wyróżniono **3 typy obszarów** o zróżnicowanych walorach i randze dziedzictwa kulturowego, ponadto określono następujące **zasadnicze cele ochrony wartości przyrodniczo-kulturowych i krajobrazu:**

A - całościowe ujmowanie dopełniających się zagadnień ochrony środowiska przyrodniczego, wartości kulturowych i krajobrazu;

B - integralne traktowanie materialnych i niematerialnych wartości terenu;

C - gospodarowanie w przestrzeni z uwzględnieniem przenikających się i tworzących wzajemne relacje procesów przyrodniczych i kulturowych, których fizjonomiczno-materialnym wyrazem jest krajobraz;

Przeprowadzając analizę w/w typów należy podkreślić dużą skuteczność i określone, pozytywne efekty Chojnic tj. pkt. A i C.

Ogólne założenia polityki przestrzennej (w zakresie ochrony zasobów naturalnych):

- ◆ ochrona różnorodności biologicznej;
- ◆ ochrona i kształtowanie spójności struktur ekologicznych;
- ◆ ochrona i kształtowanie spójności systemu obszarów chronionych;
- ◆ integracja działań ochrony środowiska z ochroną i kształtowaniem przestrzeni kulturowej i rekreacyjno-turystycznej;
- ◆ integracja działań w zakresie programu zalesień gruntów rolnych, ochrony sieci powiązań ekologicznych i obszarów chronionych;
- ◆ ochrona i racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych;
- ◆ utrzymanie tendencji poprawy stanu środowiska i jej dalsze kreowanie.

Program Opieki Nad Zabytkami jest zgodny z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego i przewiduje w punktach wg Planu ZPWP m.in.:

2. Zachowanie dziedzictwa kulturowego.

3. Zachowanie i ochronę najwartościowych, nieprzekształconych zespołów i fragmentów krajobrazów wraz z panoramami widokowymi i wnętrzami architektoniczno-krajobrazowymi tych terenów.

4. Rekultywację, rewaloryzację i restytucję elementów przyrodniczych i architektonicznych, służących podtrzymaniu lub odtworzeniu walorów krajobrazowych.

5. Kompleksową modernizację obszarów wiejskich.
6. Propagowanie tradycyjnych form architektury wiejskiej – regionalnej, w zakresie bryły, detalu architektonicznego, materiałów wykończeniowych wraz z opracowaniem wzornika projektów architektonicznych bazujących na wzorach zabudowy tradycyjnej.
7. Zachowanie i ochronę obiektów hydrotechnicznych, drogowych, kolejowych oraz zabytków techniki tj.: mostów drogowych i kolejowych, obiektów hydrotechnicznych, wiatraków i młynów, kolejki wąskotorowej i zakładów przemysłowych, zabudowań i urządzeń technicznych elektrowni wodnych, młynów wodnych, relikwii hut szkła, architektury portowej i morskiej (statki i inne jednostki pływające).
8. Poprawę standardu cywilizacyjnego i warunków życia mieszkańców różnych części województwa, a szczególnie obszarów strukturalnego bezrobocia.
9. Integrację struktury przestrzennej województwa służącej tożsamości pomorskiej.

2.1.4. Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013

Dokument przyjęty przez Zarząd Województwa Pomorskiego w dniu 2 października 2007 r.

Cel strategiczny Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013 - poprawa konkurencyjności gospodarczej, spójności społecznej i dostępności przestrzennej województwa przy zrównoważonym wykorzystaniu specyficznych cech potencjału gospodarczego i kulturowego regionu oraz przy pełnym poszanowaniu jego zasobów przyrodniczych.

Przygotowany przez Samorząd Województwa Pomorskiego Regionalny Program Operacyjny (RPO WP) na lata 2007-2013 oraz Program Opieki nad Zabytkami jest zgodny z następującymi Osiami Priorytetowymi i kierunkami wsparcia RPO WP:

Oś Priorytetowa 3: Funkcje miejskie i metropolitalne.

3.2. Wzrost atrakcyjności przestrzeni miejskiej.

3.2.1. Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne.

Oś Priorytetowa 6: Turystyka i dziedzictwo kulturowe.

6.1. Infrastruktura wzmacniająca potencjał turystyczny.

6.3. Regionalne dziedzictwo kulturowe o potencjale turystycznym.

6.4. Wspieranie i zachowanie przyrodniczych walorów turystycznych.

Uwzględniając słabe strony regionu realizacja RPO WP koncentrować się będzie na:

- ◆ poprawie jakości infrastruktury technicznej (m.in. transportowej) i społecznej (m.in. edukacyjnej);
- ◆ wsparciu konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw;
- ◆ tworzeniu warunków dla budowania społeczeństwa otwartego, aktywnego i uczącego się;
- ◆ wzmocnieniu potencjału obszaru metropolitalnego oraz głównych ośrodków miejskich;
- ◆ przezwyciężaniu marginalizacji obszarów wiejskich;
- ◆ poprawie atrakcyjności regionu (głównie turystycznej i inwestycyjnej);
- ◆ poprawie warunków życia mieszkańców (bezpieczeństwo, stan środowiska i stan zdrowotności).

2.1.5. Relacje z Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w Województwie Pomorskim

Załącznik do Uchwały Nr 72/VI /07 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 26 lutego 2007 r.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego jest dokumentem służącym podejmowaniu planowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego przez samorząd województwa.

Głównym celem programu jest poprawa stanu zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych oraz zachowania krajobrazu kulturowego województwa pomorskiego.

Dokument może służyć również jednostkom samorządu terytorialnego, środowiskom naukowym i badawczym, a także innym podmiotom i osobom zainteresowanym kulturą oraz dziedzictwem kulturowym.

Program opracowany został na cztery lata i jest dokumentem, który będzie cyklicznie aktualizowany.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. - W myśl art. 5 Konstytucji RP ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest **obowiązkiem konstytucyjnym państwa**. Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami).

Celem strategicznym przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. jest dokumentem zrównoważonego rozwoju kultury w regionach. Jego realizacja odbywać się będzie przez osiągnięcie celów cząstkowych.

Program opieki jest ściśle związany z Narodową Strategią Rozwoju Kultury i jest realizowany w ramach 4 priorytetów:

- ◆ rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych;
- ◆ rozwój instytucji muzealnych;
- ◆ ochrona dziedzictwa narodowego poza granicami kraju;
- ◆ ochrona zabytków archeologicznych.

Regulacje zawarte są w Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego.

Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego, wytyczająca kierunki rozwoju województwa pomorskiego do 2020 r., obejmuje 14 celów strategicznych ujętych w ramach 3 priorytetów:

Priorytet I. - KONKURENCYJNOŚĆ

Priorytet II. - SPÓJNOŚĆ

Priorytet III. - DOSTĘPNOŚĆ

Działania w ramach tych priorytetów przyczyniają się między innymi do:

- ◆ wzrostu świadomości, uwrażliwienia i akceptacji społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- ◆ identyfikacji z „małą ojczyzną” - wielokulturowego społeczeństwa;
- ◆ zahamowania degradacji i poprawa estetyczna środowiska kulturowego;
- ◆ rewitalizacji centrów miast, przez co zwiększa się atrakcyjność turystyczna generująca ożywienie gospodarcze i nowe miejsca pracy;
- ◆ zwiększenia standardu mieszkaniowego;
- ◆ stworzenia środowiska przyjaznego człowiekowi;
- ◆ wzrostu znaczenia województwa pomorskiego w kraju;
- ◆ zwiększenia atrakcyjności krajobrazowej i przyrodniczej regionu;
- ◆ zainteresowania województwem inwestorów wewnętrznych i zewnętrznych;

SILNE STRONY

- ◆ nasycenie regionu zabytkami o znaczeniu europejskim i krajowym (jeden zespół wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO i trzy zespoły zabytkowe posiadające status pomnika historii);
- ◆ bogaty i różnorodny zasób zabytków charakterystycznych i wyróżniających region – obiekty dziedzictwa morskiego i rzeczno;
- ◆ wyjątkowy w skali kraju zasób zabytków dziedzictwa holenderskiego;
- ◆ różnorodny zasób zabytków budownictwa regionalnego, drewnianego i ceglanego;

- ◆ zachowana duża ilość obiektów obronnych, w tym charakterystycznych obiektów dziedzictwa krzyżackiego;
- ◆ bogaty zasób ruchomych dzieł sztuki zgromadzonych w obiektach sakralnych oraz w muzeach stanowiących świadectwo nawarstwiania się kultur i narodów;
- ◆ wysokie walory i atrakcyjność środowiska kulturowego dla gospodarki, mieszkańców i turystyki.

SŁABE STRONY

- ◆ zły stan zachowania znacznej części obiektów zabytkowych - zwłaszcza zespołów dworsko-parkowych i folwarcznych, zabytków postindustrialnych, zabytków sakralnych położonych na Żuławach;
- ◆ przekształcenie zespołów zabudowy historycznych miast i miasteczek poprzez wprowadzenie nowej zabudowy, nieliczącej się z lokalną tradycją, architekturą i historycznymi uwarunkowaniami;
- ◆ niewystarczająca promocja zasobów oraz edukacja dotycząca walorów środowiska kulturowego;
- ◆ zanikanie tradycyjnej sztuki budowlanej i form budowlanych oraz stosowania tradycyjnych materiałów;
- ◆ brak systemów zabezpieczeń obiektów zabytkowych (ochrony przeciwpożarowej, antywłamaniowych).

SZANSE

- ◆ wzrost zainteresowania właścicieli obiektów zabytkowych ochroną i pracami konserwatorskimi;
- ◆ rosnąca rola samorządu regionalnego poprzez włączenie ochrony zabytków w sferę rozwoju regionalnego;
- ◆ możliwość finansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł: państwowe, samorządowe, prywatne, wyznaniowe, środki UE i in.;
- ◆ uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w programach, strategiach i planach rozwoju województwa, gmin i miast;
- ◆ rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- ◆ promocja przykładów dobrej architektury kontynuującej miejscową regionalną tradycję budowlaną;
- ◆ edukacja w dziedzinie zarządzania dziedzictwem kulturowym.

ZAGROŻENIA

- ◆ pogarszający się stan techniczny tkanki zabytkowej spowodowany niewłaściwym użytkowaniem;
- ◆ niewłaściwe prowadzenie prac budowlanych, konserwatorskich, niezgodnie ze sztuką budowlaną;
- ◆ ekspansja inwestycyjna na obszarach miasta ingerująca w historyczny układ urbanistyczny;
- ◆ ekspansja znaczących, wielkogabarytowych inwestycji lokalizowanych w bezpośrednim sąsiedztwie obszarów cennych kulturowo i krajobrazowo;
- ◆ dokonywanie wtórnych podziałów i parcelacji obiektów i zespołów zabytkowych;
- ◆ klęski żywiołowe i zdarzenia losowe.

2.2. Tezy krajowego programu opieki nad zabytkami

Założenia wynikające z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest ustawowym obowiązkiem ministra kultury i dziedzictwa narodowego.

W dostępnych dokumentach najważniejsze pod względem merytorycznym są zasady postępowania konserwatorskiego:

- ◆ **zasada *primum non nocere*;**
- ◆ **zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);**
- ◆ **zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych);**
- ◆ **zasada, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;**
- ◆ **zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;**
- ◆ **zasada odwracalności metod i materiałów;**
- ◆ **zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.**

Zasady powyższe dotyczą i winny obowiązywać nie tylko konserwatorów zajmujących się technologiczną stroną restauracji dzieł sztuki, konserwatorów, architektów lub urbanistów, ale również pracowników urzędów konserwatorskich czy też pracowników samorządów, zwłaszcza w zakresie opiniowania i przyznawania środków na realizację programów i projektów związanych z ochroną zabytków.

W tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące cele działań:

1. W zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami.
2. W zakresie działań o charakterze systemowym.
3. W zakresie systemu finansowania.
4. W zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania.
5. W zakresie kształcenia i edukacji.
6. W zakresie współpracy międzynarodowej.

Uwaga: Prace nad programem krajowym nie zostały ukończone, a dostępne publicznie są jedynie przedstawione powyżej tezy.

2.3. Strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków

Strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków realizowane są w ramach Narodowego Programu Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” (NPK „OZiDK”) na lata 2004 - 2013.

Program jest zgodny z istniejącym prawodawstwem polskim, w tym z Konstytucją RP, prawem dotyczącym organizowania i prowadzenia działalności kulturalnej, o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prawem autorskim, prawem regulującym podział administracyjny Polski i ustanawiającym kompetencje jednostek samorządu terytorialnego (jst), istniejącym prawem gospodarczym i podatkowym oraz prawem europejskim.

Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” jest zgodny z założeniami do Krajowego Programu Ochrony Zabytków, a działania ujęte w programie są z nim komplementarne.

Program jest komplementarny wobec strategii rozwojowych przyjętych przez rząd RP, a w szczególności z Narodową Strategią Rozwoju Regionalnego, Narodową Strategią Wzrostu Zatrudnienia i Rozwoju Zasobów Ludzkich, Narodową Strategią Rozwoju Obszarów Wiejskich, Strategią Gospodarczą Rządu „Przedsiębiorczość – Rozwój – Praca”, a przez to z Narodowym Planem Rozwoju, przyjętym przez Radę Ministrów 14 stycznia 2003 r.

Opieka i ochrona zabytków w Polsce integralnie związana jest z Narodową Strategią Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 i z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 oraz z Narodowym Programem Kultury „Ochrona Zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004 - 2013”.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez rząd RP 21 września 2004 r. Zakres Strategii został podporządkowany głównie regionom, jako podstawowym jednostkom podziału terytorialnego

Celem strategicznym NSRK jest:

- ◆ **Zrównoważony rozwój i wspieranie kultury w regionach.**
- ◆ **Intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.**

Cele cząstkowe to między innymi:

- ◆ **Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.**
- ◆ **Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury.**
- ◆ **Poprawa warunków działalności artystycznej.**

Cele cząstkowe realizowane są w ramach 5 obszarów priorytetowych - opisane w NSRK - Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004 - 2013”, a uwzględnia je:

- ◆ **kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;**
- ◆ **zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;**
- ◆ **promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego.**

NSRK zakwalifikowała się do pomocy finansowej z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFOR) również jako narzędzie wdrażania Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego - **Priorytet 3 ZPORR - Rozwój lokalny, Działanie 3.3 - Zdegradowane obszary miejskie, przemysłowe i powojenne, Poddziałanie 3.3.1 - Rewitalizacja obszarów miejskich.**

W ramach **Poddziałania 3.3.1** wspierane są projekty wynikające z **Lokalnych Programów Rewitalizacji**, realizowane w celu m.in.:

- ◆ **renowacji budynków o wartości architektonicznej i znaczeniu historycznym znajdujących się na rewitalizowanym terenie oraz ich adaptacja na cele gospodarcze, społeczne i kulturalne;**
- ◆ **poprawy funkcjonalności struktury ruchu kołowego, ruchu pieszego i estetyki przestrzeni publicznych;**
- ◆ **przebudowy lub remontów publicznej infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych;**
- ◆ **rekreacyjnych, kulturalnych i sportowych połączonych z działalnością gospodarczą;**
- ◆ **tworzenia stref bezpieczeństwa i zapobiegania przestępczości w zagrożonych patologiami społecznymi obszarach miast.**

Przedsięwzięcia realizowane w ramach tego poddziałania mają na celu zachęcanie do rozwijania nowych form aktywności gospodarczej generujących miejsca pracy poprzez oferowanie infrastruktury do prowadzenia działalności dostosowanej do potrzeb nowych przedsiębiorstw.

Na terenie Chojnic w/w cele, skutecznie z pozytywnymi rezultatami są realizowane od początku XXI w. do chwili obecnej.

2.4. Krajowe uwarunkowania formalnoprawne i instytucjonalne funkcjonowania ochrony dóbr kultury

Podstawą prawną ochrony zabytków w Polsce jest **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162, poz. 1568 z 2003r.)**, która reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania etc.

Obowiązująca **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** wprowadziła również określone pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami.

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w szeregu obowiązujących ustaw, w tym w:

- ♦ **ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 poz. 1568);**
- ♦ **ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 62 poz.627);**
- ♦ **ustawie z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2001 r. Nr 99 poz. 1079, Nr 100 poz. 1085, Nr 110 poz. 1189 i Nr 145 poz. 1623 z późniejszymi zmianami);**
- ♦ **ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2000 r. Nr 46 poz. 543 z późniejszymi zmianami);**
- ♦ **ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 r. Nr 80 poz. 717);**
- ♦ **ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2000 r. Nr 106 poz. 1126).**

2.5. Uwarunkowania wynikające ze Strategii Ekorozwoju Gminy Chojnice

Realizacja Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Chojnice powinna uwzględniać szerokie spektrum najbliższego otoczenia – zarówno w kontekście geograficznym, społeczno-gospodarczym, jak i szeroko pojętych zagadnień ochrony dziedzictwa kulturowego.

Rozwój miasta i gminy Chojnice bazuje na zróżnicowanej etnicznie borowickiej ludności, z grupy kaszubskiej i borowicko-tucholskiej, posługującej się 5 narzeczami kaszubskimi, oraz tradycyjnym budownictwem regionalnym i rękodziełem artystycznym.

Na terenie gminy Chojnice znajdują się liczne obiekty i obszary o wartości dużej wartości zabytkowej i historycznej (kulturowej), w tym: grodziska, zespoły dworsko-parkowe, pałace, dwory, zabytki sakralne oraz zabytki budownictwa przemysłowego.

Centralnym ośrodkiem miejskim o znaczeniu regionalnym są Chojnice, które stanowią ważne centrum edukacji ponadgimnazjalnej i wyższej.

Strategię warunkują istniejące na obszarze gminy parki w tym: **Zaborski Park Krajobrazowy, Park Narodowy Bory Tucholskie i Tucholski Park Krajobrazowy.** Stwarzają one istotną bazę niezbędną dla szeroko pojętej, społecznej edukacji ekologicznej.

Na terenie gminy Chojnice działalność kulturalno-artystyczną prowadzą trzy domy kultury w Ogorzelinach, Swornychgaciach i Silnie, poza tym świetlice, kluby wiejskie i biblioteki.

Placówki kulturalne organizują zajęcia tematyczne np.: kółko teatralne, kółko plastyczne, muzyczne itp. Placówki te organizują także imprezy o charakterze lokalnym, powiatowym, a także ogólnopolskim, m.in. przeglądy poezji Ogorzelińskie, przeglądy twórczości dziecięcej Debiuty - Silno, konkursy piosenki żeglarskiej - Charzykowy.

Na zagadnienia odnoszące się pośrednio lub bezpośrednio do programu opieki nad zabytkami mają ważny wpływ określone działania. Zostały one nakreślone w Strategii Ekorozwoju Gminy Chojnice.

Działania zmierzające do zachowanie odrębności kulturowej:

- ◆ prezentowanie tradycji nowym pokoleniom i jej propagowania wśród mieszkańców;
- ◆ wspieranie działających ośrodków kultury i oświaty;
- ◆ współpraca z organizacjami pozarządowymi;
- ◆ wsparcie dla istniejących zespołów folklorystycznych;
- ◆ tworzenie amatorskich zespołów artystycznych;
- ◆ wprowadzanie w szkołach przedmiotu o historii regionu i zwyczajach.

Ważnym elementem rozwoju jest wykorzystanie zwyczajów, obrzędów ludowych wraz z wyrobami regionalnymi w rozwoju turystyki, która docelowo ma być jednym z ważniejszych filarów rozwoju gospodarczego regionu.

Kreacją takich działań powinna być organizacja np. kiermaszów i warsztatów, zarówno dla mieszkańców, jak i turystów.

Strategia podkreśla wagę integracji społeczności lokalnej oraz promocję kultury regionu poprzez m.in. organizację imprez, festiwali i pikników.

W sferze gospodarczej gminy podkreślono ważny udział rolnictwa i turystyki. Natomiast istniejące obszary leśne są w większości objęte ochroną na mocy Ustawy o ochronie przyrody. Pełnią one również szereg różnych funkcji takich jak: pozyskiwanie surowca (tj. drewna), rekreacyjnych, dydaktycznych i innych gospodarczych.

Zbyt duża koncentracja ruchu turystycznego w takich miejscowościach jak: Charzykowy, Swornegacie, Małe Swornegacie, Drzewicz, Babilon, Bachorze i Funka wpływa niekorzystnie na walory przyrodnicze, krajobrazowe i turystyczne.

Na terenie gminy zostało wytyczonych szereg szlaków turystycznych, zarówno pieszych, jak i wodnych i rowerowych. Szlaki te prowadzą turystów po atrakcjach przyrodniczych i kulturowych gminy oraz łączą jej obszar z atrakcjami turystycznymi położonymi na terenach sąsiednich.

Zasady rozwoju:

- ◆ stały dostęp społeczności lokalnej, do środków utrzymania;
- ◆ zachowanie i ochronę zasobów z uwzględnieniem sytuacji społecznej;
- ◆ tworzenie gospodarczych podstaw - rozwój uwzględniający wzrost poziomu życia przy zachowaniu zasobów środowiskowych;
- ◆ ostrożna polityka w odniesieniu do inwestycji przemysłowych, z uwzględnieniem zagrożeń stanu środowiska naturalnego jako podstawy zrównoważonego rozwoju gminy.

W strategii rozwoju sfery gospodarczej przyjęto następujące kierunki rozwoju:

- I. prowadzenie działalności rolniczej zgodnie z warunkami glebowo-klimatycznymi;
- II. wzmocnienie sektora turystycznego w gminie i zwiększenie jego udziału w gospodarce gminnej;
- III. przyciągnięcie inwestorów zewnętrznych i wsparcie kapitału wewnętrznego.

W odniesieniu do realizacji programu opieki nad zabytkami (w tym popularyzacji zagadnień opieki nad zabytkami) najważniejszym jest kierunek III. Jednak bez wzajemnej korelacji z pozostałymi, pozytywne, przyszłościowe osiągnięcie wymiernych rezultatów może niewielkie.

Rolnictwo:

- wysokie walory przyrodnicze i niska jakość gleb - rozwój małoobszarowych gospodarstw produkujących zdrową żywność;
- wspieranie i promocja rozwoju rolnictwa środowiskowego oraz ekologicznego;
- władze gminne będą wyznaczać obszary na targowiska w miejscowościach turystycznych z możliwością sprzedaży przez lokalnych producentów żywności.

Jednocześnie władze gminne we współdziałaniu z mediami i starostwem powiatowym organizować będą kiermasze zdrowej żywności adresowane zarówno do mieszkańców regionu, jak i turystów.

Zwiększenie ruchu turystycznego i zmniejszenie sezonowości i dekoncentracja bazy turystycznej.

Na terenie gminy Chojnice proponuje się wprowadzenie 4 300 nowych miejsc noclegowych, wobec istniejących 9,6 tys. miejsc noclegowych istniejących, co zwiększy bazę do 14 tys. miejsc noclegowych.

1. Modernizacja istniejących i tworzenie nowych obiektów zagospodarowania turystycznego, w tym:

- przekształcenie obiektów sezonowych w całoroczne - przebudowa obiektów;
- podniesienie standardu;
- zwiększenie atrakcyjności obszarów turystycznych;
- zmiana pojemności turystycznej obiektu;
- nowe obiekty i tereny zagospodarowania turystycznego;
- likwidacja lub dyslokacja obiektu;
- rekultywacja i rewaloryzacja elementów przyrodniczych zdegradowanych w wyniku użytkowania turystycznego;
- przygotowanie pakietu ofert produktu turystycznego dla różnego typu gości, w tym następujących typów produktu turystycznego:
- typ wypoczynkowy;
- typ krajoznawczy - szlaki turystyczne (spływy kajakowe, wędrówki konne i rowerowe szlakami turystycznymi);
- typ specjalistyczny (np. wędkowanie, polowania, żeglarstwo i bojery zimą);
- typ mieszany - forma tzw. pakietów wypoczynkowych, rekreacyjnych itp.

2. Kreowanie produktów markowych - aktywny wypoczynek (np. spływy kajakowe i żeglarstwo).

Działania służące osiągnięciu w/w celów:

- kontynuacja wyposażania istniejących miejscowości turystycznych w infrastrukturę ochrony środowiska;
- modernizacja istniejących oraz wyznaczenie i zagospodarowanie nowych terenów rekreacyjnych;
- kompleksowe zagospodarowanie istniejących szlaków turystycznych;
- wyznaczenie i zagospodarowanie nowych szlaków turystycznych;
- wprowadzenie systemu informacji turystycznej w terenie;
- opracowanie koncepcji rewaloryzacji terenów turystycznych zdegradowanych przyrodniczo;

- wprowadzanie zachęt dla inwestorów i dotychczasowych właścicieli (np. ulg podatkowych przy budowie lub modernizacji).

Środowisko przyrodnicze - obszarem narażonym na zanieczyszczenia jest centralna część gminy, sąsiadująca z miastem Chojnice oraz rejon Charzykowych, gdzie koncentruje się zabudowa letniskowa i turystyczna.

Zasady rozwoju:

- zasada integracji problematyki środowiskowej z rozwojem gospodarczym i społecznym;
- zasada przeciwdziałania negatywnym skutkom dla środowiska na wszystkich etapach;
- zasada równoważenia szans pomiędzy człowiekiem a przyrodą, konieczna wobec wysokich walorów środowiska przyrodniczego.

Ochrona krajobrazu polegająca m.in. na ograniczeniu żywiłowej urbanizacji obszarów otwartych w rejonie parku narodowego i parków krajobrazowych.

Polityka przestrzenna gminy uwzględniać będzie w planach zagospodarowania przestrzennego zasadę dopuszczenia nowej zabudowy zasadniczo **tylko w granicach istniejących zwartych układów osadniczych**.

Planowane jest tworzenie układów urbanistycznych zabudowy letniskowej wzorowanych na istniejących, tradycyjnych układach zabudowy wiejskiej jako jednego z ważniejszych elementów kształtujących krajobraz i tworzącą tożsamość kulturową powiatu.

Zachowaniu lokalnej tożsamości ma służyć wprowadzenie standardów urbanistycznych i architektonicznych opartych na tradycjach regionalnych. Planowane jest utworzenie katalogu gotowych projektów architektonicznych z elementami budownictwa regionalnego.

Duże znaczenie w realizacji programu opieki nad zabytkami ma odpowiednia polityka w zakresie zadrzewień.

Harmonijny krajobraz kulturowy wymaga również harmonii w zadrzewieniach. Zieleni stanowi istotne tło, otulinę i element składowy zabytkowej przestrzeni.

W krajobrazie kulturowym Chojnic niezbędne jest wieloletnie kształtowanie właściwej struktury terenów zieleni. Tym bardziej iż zwiększa ona atrakcyjności określonych obszarów przestrzeni miejskiej. Zachowanie tego dziedzictwa jest niezbędne dla przyszłych pokoleń. Władze samorządowe powinny wspierać działania administracyjne przy wdrażaniu opracowanych planów ochrony oraz uwzględniać je w dokumentach planistycznych, ze wskazywaniem określonych obszarów do ochrony (np. zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, parki i tereny po dawnych cmentarzach).

Nieodzowne jest kreowanie świadomości ekologicznej społeczeństwa, która zgodnie z Narodową Strategią Edukacji Ekologicznej za podstawowe cele edukacyjne stawia sobie:

- upowszechnianie idei rozwoju zrównoważonego we wszystkich sferach życia wraz z ciągłą edukacją ekologiczną;
- wdrożenie edukacji ekologicznej w formie interdyscyplinarnej na wszystkich stopniach nauczania.

Park Tysiąclecia – widok od ul. Sukienników

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Chojnice

3.1. Kalendarium ważniejszych wydarzeń w rozwoju miasta

Miasto przez Jana Długosza zostało nazwane „Kluczem i Bramą Pomorza”. Opinia tego średniowiecznego dziejopisarza jest aktualna do dziś.

- ◆ 1275 r. - pierwsza źródłowa wzmianka o Chojnicach;
- ◆ 1309 r. - zajęcie Chojnic i Pomorza przez Krzyżaków;
- ◆ 1340 -1360 - budowa gotyckiego kościoła p.w. Ścięcia Św. Jana Chrzciciela. Miasto z regularną siatką ulic i Rynkiem otoczone zostaje murami obronnymi wraz z bramami i basztami.
- ◆ 1360 r. - odnowienie przywileju lokacyjnego miasta Chojnice z nadaniem 131 łanów gruntów uprawnych i lasu;
- ◆ 1356 r. – pierwsi zakonnicy augustianie w Chojnicach, z przerwą w okresie reformacji, rezydowali do 1819 r.;
- ◆ 1410 r.- wojska polskie na krótko opanowują Chojnice;

- ◆ **1417-1436** - przywileje cechowe otrzymują: krawcy (1417 r.), tkacze, rzeźnicy, szewcy, nożownicy, kowale, rymarze, konwisarze, iglarze i piekarze (1436 r.);
- ◆ **1433 r.** - oblężenie miasta przez wojska husyckie króla Władysława Jagiełły;
- ◆ **1440 r.** - przystąpienie Chojnic do Związku Pruskiego;
- ◆ **1446 r.** - miasto zrywa kontakty ze stanami pruskimi;
- ◆ **18 września 1454 r.** – klęska wojsk polskich w bitwie pod Chojnicami;
- ◆ **28 września 1466 r.** – kapitułuje krzyżacka załoga miasta, a w październiku po II pokoju toruńskim Chojnice zostają wcielone do Polski;
- ◆ **1520 r.** - zniszczenia przedmieść i miasta w wyniku najazdu wojsk krzyżackich;
- ◆ **1555 r.** - chojniccy protestanci przejmują kościół farny, po wcześniejszym zabiciu ostatniego proboszcza katolickiego – ks. Schnitkego;
- ◆ **1 marca 1618 r.** - na mocy dekretu starosty miasto zwraca katolikom kościół farny;
- ◆ **1620 r.** - osiedlają się w Chojnicach pierwsi jezuici;
- ◆ **1623 r.**- uruchomienie szkoły jezuickiej;
- ◆ **1627 r.** - pożar miasta;
- ◆ **1655 - 1660** – miasto zniszczone w wyniku potopu szwedzkiego;
- ◆ **1700 - 1721** - III wojna północna, upadek i wyludnienie miasta;
- ◆ **1733 r. i 1742 r.** - pożary rujnujące Chojnice;
- ◆ **1733-1744** - budowa barokowego kościoła jezuickiego;
- ◆ **1744-1755** - budowa gmachu kolegium - szkoły jezuickiej;
- ◆ **1772** - miasto po I rozbiórce Polski zostaje włączone w granice państwa pruskiego;
- ◆ **1786 -1794** – budowa późnobarokowego kościoła Augustianów;
- ◆ **1815 r.** - uruchomienie gimnazjum państwowego w budynku kolegium jezuickiego.
- ◆ **1819 r.** - likwidacja klasztoru Augustianów.
- ◆ **1846 r.** - pożar i duże zniszczenia na Przedmieściu Człuchowskim.

- ◆ **1864 r.** - miasto otrzymuje pierwsze połączenie telegraficzne ze Szczecinem;
- ◆ **1870 r.** - zakończenie prac przy budowie i uruchomienie gazowni miejskiej;
- ◆ **1871 r.** - uruchomienie pierwszego połączenia kolejowego z Piłą. Następuje stopniowa zabudowa drogi (ob. ul. J. Piłsudskiego i ul. Dworcowej) prowadzącej do stacji kolejowej. Intensyfikacja następuje na przełomie XIX/XX w.
- ◆ **1879 r.** – w mieście wzniesione zostają budynki (w tym więzienie) na potrzeby sądu i prokuratury okręgowej;
- ◆ **1886 r.** - swoją posługę dla mieszkańców w nowym budynku szpitalnym zaczyna pełnić zgromadzenie ss. franciszkanek;
- ◆ **1900 r.** - uruchomienie wodociągów i elektrowni miejskiej;
- ◆ **od 1904 r.** - m.in. przy ul. Człuchowskiej, z inicjatywy Urzędniczego Towarzystwa Budowy Mieszkań powstają reprezentacyjne kamienice;
- ◆ **1909 r.** - w mieście oddana zostaje do użytku kanalizacja;
- ◆ **1914-1918** - lata stagnacji gospodarczej związane z I wojną światową;
- ◆ **1920 r.** - do miasta wkraczają oddziały Wojska Polskiego – Chojnice w granicach II Rzeczypospolitej;
- ◆ **1922 r.** - powstaje pierwszy w Polsce klub sportów wodnych – Chojnicki Klub Żeglarski;
- ◆ **1924 r.** - powołana zostaje do życia Szkoła Handlowa;
- ◆ **1932 r.** - rozpoczyna swoją działalność Muzeum Regionalne;
- ◆ **1939 r.** - 1 września, o godz. 4:45 wojska niemieckie atakują i wkrótce zajmują miasto.
- ◆ **1945 r.** - styczeń, duże zniszczenia zabudowy Chojnic w wyniku działań wojennych;
- ◆ **1950 r.** – następuje odbudowa m.in.: sądu i poczty;
- ◆ **1959 r.** - uruchomienie miejskiej komunikacji autobusowej;
- ◆ **1960 r.** - w lutym reaktywuje swoją działalność Muzeum Regionalne -obecnie Muzeum Historyczno - Etnograficzne;
- ◆ **1992 r.**– rozpoczyna działalność pierwsza lokalna rozgłośnia radiowa;
- ◆ **1997 r.**– pierwsi studenci w oddziale zamiejscowym Politechniki Koszalińskiej;

♦**1999 r.**- Chojnice ponownie miastem powiatowym, w granicach województwa pomorskiego;

♦**2002 r.**- św. Jan Chrzciciel patronem Chojnic.

3.2. Rys historyczny

Zanim powstało miasto, w przesmyku pomiędzy jeziorami Jeleńc i Zielonym istniała osada pomorska, zlokalizowana we wschodniej części obecnego Starego Miasta, tj. w rejonie placu Kościelnego. Pierwsza źródłowa informacja o Chojnicach pochodzi z 1275 r.

Miasto na prawie lubeckim było lokowane przypuszczalnie przez księcia pomorskiego Mszczuja w 2. poł. XIII w. (brak zachowanych dokumentów z tego okresu), a do podboju krzyżackiego wchodziło w skład kasztelanii szczycieńskiej (gród w Szczytnie).

W 1309 r. po przejściu Pomorza w pod panowanie krzyżackie Chojnice znalazły się w granicach komturstwa człuchowskiego. W 1360 r. odnowiono lokację na prawie chełmińskim.

W 1433 r. miasto oparło się oblężeniu wojsk króla Władysława Jagiełły. Z tego okresu pochodzi znamienne określenie miasta, skreślone ręką Jana Długosza, „**Kluczem i Bramą Pomorza**”. W 1440 r. Chojnice przystąpiły do Związku Pruskiego opowiadając się za przynależnością do Korony, a w 6 lat później tj. w 1446 r. stanęło po stronie zakonu, który w ten sposób zyskał silnie ufortyfikowane miasto położone na ważnym szlaku i go strzegące.

W czasie wojny trzynastoletniej Chojnice były świadkiem klęski wojsk króla Kazimierza Jagiellończyka, a będąc swoistą twierdzą, skutecznie odparły oblężenie wojsk polskich, dopiero w 1466 r. zostało zdobyte i na mocy pokoju toruńskiego włączone do Prus Królewskich i Korony Polskiej.

Chojnice były siedzibą sądów ziemskich do XV w., kiedy włączono je do utworzonego starostwa człuchowskiego. W 1520 r. miasto zostało zniszczone przez Krzyżaków.

W 1555 r. stało się, za sprawą uchwały rady miejskiej przyjmującej luteranizm - ważnym ośrodkiem reformacji.

Wiek XVI przyniósł miastu okres znacznej prosperity, rozwijało się rzemiosło i handel, a sukcesy odnosiły również liczne cechy, w tym założony w XIV w. cech sukienników (Chojnice posiadały znaczące tradycje związane z tkactwem).

Dobry czas dla miasta przerwały lata potopu szwedzkiego, w czasie którego Chojnice trzykrotnie zdobywano i niszczone w 1655 r., 1657 r. i 1659 r. Kolejne próby odbudowy miasta były przerwane dramatycznymi wydarzeniami z XVIII w. W 1707 r. Chojnice zostały zajęte przez wojska rosyjskie, a w latach 1759 -1762 przez oddziały pruskie. Ponadto miasto nękały naturalne klęski tj. zarazy i pożary, szczególnie w 1735 r. i 1742 r.

Po pierwszym rozbiórze Polski Chojnice włączono do państwa pruskiego i utworzono w nim siedzibę powiatu. Sytuacja gospodarcza i społeczna miasta zaczęła się poprawiać po uruchomienie traktu Berlin-Królewiec.

Proces szybkiej urbanizacji i industrializacji wynikał z oddania do użytku czterech nowych, utwardzonych dróg łączących Chojnice z innymi ośrodkami miejskimi. Wówczas też, w połowie XIX w. w granice miasta włączono jego dawne, istniejące od średniowiecza przedmieścia; jedno od wschodu i dwa od południa. Jednak dopiero 2. poł. XIX w. przyniosła miastu większe perspektywy na dalszy rozwój, w tym terytorialny.

Istotny wpływ na te procesy wywarło uruchomienie linii kolejowych (w 1871 r. do Piły i w 1873 r. do Tczewa).

Zmiany z k. XIX i przełomu XIX/XX widoczne są w architektonicznej substancji, w większości już zabytkowej zabudowy wzdłuż ulic J. Piłsudskiego i Dworcowej.

Na 2. połowę XIX w. przypada też osuszenie jezior – Zielonego na północy i części Jeleńca od południa uwarunkowane względami demograficznymi (znacznie wzrastająca liczba mieszkańców), a co za tym idzie i sanitarno-epidemiologicznymi. Na nowo pozyskanym terenie od strony południowej utworzono park Miejski - ob. park Tysiąclecia.

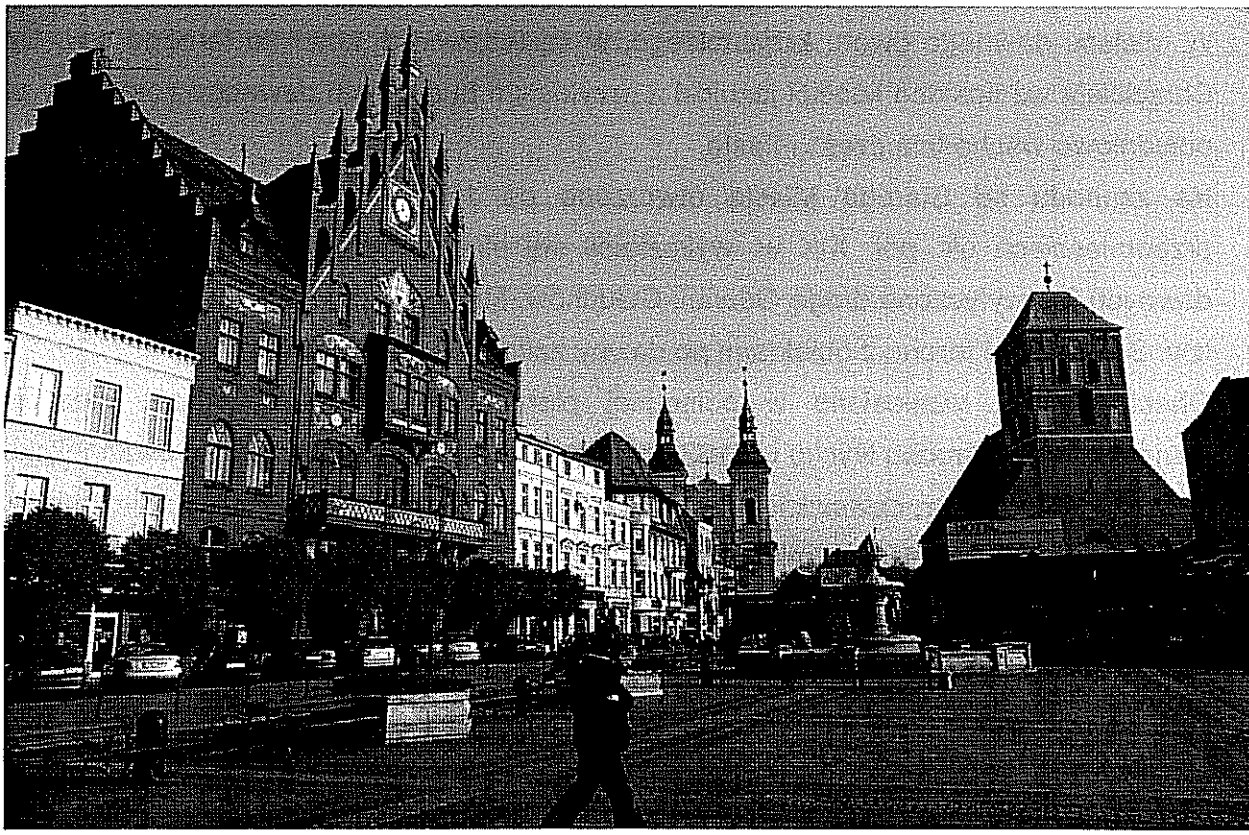
W 1920 r. miasto zostało włączone w granice odrodzonej II Rzeczypospolitej i wraz z powiatem chojnickim weszło w skład województwa pomorskiego – „Wielkiego Pomorza”.

Przez cały okres międzywojenny XX w. z racji swojego strategicznego położenia i dynamiki rozwoju Chojnice były jednym z prężniejszych ośrodków miejskich w tej części Polski.

Lata stagnacji i zniszczeń przypadają na okupację niemiecką (1939-1945), a szczególnie na końcowe działania wojenne, ze stycznia 1945 r.

Po II wojnie światowej, od 1945 r. do 1999 r. miasto wraz z powojennym powiatem znalazło się w granicach województwa bydgoskiego. Od 1999 r. Chojnice (wraz z powiatem) jest w obszarze administracyjnym województwa pomorskiego.

3.3. Historyczny układ przestrzenny – Stare Miasto

Widok na Rynek w kierunku północno-wschodnim

Stare Miasto (d. miasto lokacyjne) wytyczono i założono na rzucie zbliżonym do wieloboku, wydłużonego ze wschodu ku zachodowi, co wynikało z pierwotnego położenia pomiędzy dwoma jeziorami (od północy i od południa - ob. wysuszonymi).

Założenie Rynku jest zbliżone do kwadratu, z ulicami prostopadle odchodzącymi z naroży, parzystymi w zachodnich i pojedynczymi we wschodnich narożach, z jedną ulicą przecinającą pierzeję południowo-zachodnią.

Na terenie Starego Miasta zachował się nieregularny układ bloków, świadczący o dynamicznych wydarzeniach na przestrzeni minionych stuleci, a zwłaszcza po stronie zachodniej.

Na wschód od Rynku zlokalizowany jest kościół parafialny (ob. Bazylika Mniejsza p.w. Ścięcia Św. Jana Chrzciciela) - pośrodku znacznego placu Kościelnego, a na obrzeżach do murów obronnych przylegają zabudowania parafialne.

W miejscu dawnego dworu krzyżackiego, w sąsiedztwie d. kościoła farnego p.w. Św. Jana Chrzciciela wzniesiono kościół jezuicki z przyległym budynkiem dawnego kolegium, zajmując południowo-wschodnią część miasta.

Na zachodu od Starego Miasta utworzono po 1835 r. plac Jagielloński, a dalej na przedmieściach ok. poł. XIX w. wykształcił się plac Piastowski. Od południa, w miejscu dawnych fos wytyczono drogę Gdańsk-Człuchów, która oddziela obszar miasta lokacyjnego - tzw. Starówki od terenu z obiektami po dawny zakonie augustiańskim.

Obecny ratusz wzniesiono w północnej pierzei Rynku. Wcześniejszy, niezachowany, znajdował się pośrodku Rynku i w 1620 r. został zaadaptowany na kościół ewangelicki.

Po pożarze w 1657 r. całkowicie przekształcony w zbór. Przy nim wzniesiono mniejszy obiekt, ale i on uległ zniszczeniu w trakcie pożarów w 1733 r. i 1742 r.

Następnie odbudowany przed 1748 r. i mocno przebudowany na początku XIX w. został wyburzony w 1939 r. przez niemieckie władze okupacyjne.

W mieście i na jego obrzeżach istniały również inne świątynie (początkowo o charakterze dużych kaplic szpitalnych), tj. w południowo-wschodniej części miasta, na terenie dawnego Przedmieścia Gdańskiego funkcjonował kościół i szpital p.w. św. Jerzego, a na południowym - zachodzie, w sąsiedztwie Bramy Człuchowskiej (Przedmieście Człuchowskie) - kościół i szpital p.w. św. Ducha – zburzony przez Szwedów w 1656 r.

Kościół ten został odbudowany w latach 1793-1797 w konstrukcji szkieletowej w stylu barokowym, przetrwał do czasów rozbiórki w 1938 r.

Zabudowa mieszkalna o konstrukcji szachulcowej od XVIII w. przechodziła w murowaną, z większym nasileniem od poł. XIX w. o szczytowym ustawieniu elewacji frontowych do ulic.

3.4. Historyczny rozwój miasta

Rozwój urbanistyczny

Dogodne położenie Chojnic pomiędzy dwoma jeziorami i na skrzyżowaniu dwóch szlaków handlowych ze Słupska do Wielkopolski oraz z Marchii Brandenburskiej do Świecia i dalej za Wisłę, a także sąsiedztwo z polską granicą sprawiły, że było to miasto o dużym znaczeniu strategicznym. Fakt ten wykorzystali Krzyżacy i otoczyli lokacyjne miasto kamiennie-ceglanym murem z basztami i bramami. Pierwsze pisemne wzmianki o chojnickich bramach i obwarowaniach pochodzą z 1365 r. Od XIV w. w linii murów było 26 baszt, w tym 4 miały funkcję bramną. Zachodni wjazd do miasta strzegły 2 bramy: Człuchowska i Młyńska, od południowego wschodu Brama Gdańska, a od południa baszta z furtą klasztorną zwana też Bramą Klasztorną. Wszystkie były zamykane nocą, a 3 najważniejsze tj.: Człuchowska, Młyńska i Gdańska wzmacniały spustowe kraty żelazne, a od strony fos zwodzone mosty.

Od XIV w. przez kolejne stulecia, aż do początku XIX w. Chojnice wyróżniały się charakterystycznym, średniowiecznym układem przestrzennym i linią umocnień, które otaczały dwie dzielnice miejskie zwane Starym i Nowym Miastem. Nowe Miasto powstało na skutek przesunięcia murów obronnych w stronę jeziora, na północy miasta.

W XV w. rozrastające się miasto przeszło poza linię obwarowań tworząc dwa przedmieścia: Człuchowskie i Gdańskie. Najwcześniej rozwinęło się Człuchowskie ze zwartą zabudową mieszkalną, gospodarczą (młyny, jazy i inne urządzenia hydrotechniczne) i kaplicą wraz ze szpitalem p.w. św. Ducha. Układ tego przedmieścia zachował się w obecnej topografii miasta i jest czytelny na pruskich mapach z XIX w.

Natomiast Przedmieście Gdańskie wraz z zabudową zaczęło rozwijać się w pokojowym i stabilizacyjnym dla miasta okresie tj. od 2. poł. XVI w. do 1. poł. XVII w.

Znaczący regres połączony z dużymi zniszczeniami w zabudowie Chojnic przypada na lata potopu szwedzkiego – 2. poł. XVII w. i prawie całe półwiecze XVIII w.

Szkolnictwo

Wraz z powstaniem miasta rozpoczął się proces edukacji w Chojnicach. Pierwsze informacje wskazują na działającą już w 1. poł. XIV w. szkołę parafialną. Oferowała ona jak na tamten okres najlepsze wykształcenie, z racji poziomu zatrudnianych nauczycieli.

Tylko od końca XIV w. do schyłku XV w. na europejskich uniwersytetach studiowało ok. 30 chojnickich studentów. Drugą najstarszą szkołą było kolegium jezuickie uruchomione w 2. połowie XVIII w.

Szpital

Z zachowanych informacji źródłowych z 1434 r. wynika, że przy kaplicy pod wezwaniem św. Jerzego funkcjonował szpital ufundowany przez lokalnego mieszczanina Marcina Ditlifa. Szpital był zlokalizowany na przedmieściach miasta z racji swojej funkcji, gdyż trafiali do niego przeważnie zakaźnie chorzy.

Inna wzmianka dotycząca lecznicy pochodzi z 1433 r., z okresu oblężenia miasta, a także z czasu wojny trzynastoletniej (1454-1466). Dokładniejszy opis pochodzący z XVII w. wspomina o szachulcowym obiekcie pokrytym dachówką, z niewielką wieżą - dzwonnica i umieszczonym tam małym dzwonem z 1412 r. Kościół i szpital były już wtedy znacznie zniszczone. Przy samym kościele zlokalizowany był drewniany dom z mieszkaniem i łaźnią. Budynek szpitalny posiadał 1 izbę ogrzewaną podczas zimy i kilka pokoi. Natomiast przy kościele znajdował się cmentarz.

Zagładę przyniósł mu pożar w 1656 r., z czasów oblężenia Chojnic, który zniszczył zabudowę na całym Przedmieściu Gdańskim. O jego istnieniu przypomina obecna nazwa placu św. Jerzego, na którym do września 1939 r. wznosiła się dziewiętnastowieczna kamienna kolumna.

Położony na południowym zachodzie miasta w sąsiedztwie Bramy Człuchowskiej kościół św. Ducha był początkowo obiektem drewnianym, który w 1555 r. przejęty został przez protestantów. W 1610 r. wzmiankowany jest jako murowana świątynia ze szpitalem.

Drugi szpital w Chojnicach posiada również średniowieczną genezę. Początkowo położony był na terenie podmiejskiej wsi, którą następnie włączono w Przedmieście Człuchowskie. Podobnie jak w przypadku kościoła szpitalnego p.w. św. Jerzego, tak i tutaj wzniesiony został w początkowej fazie jako kaplica p.w. św. Ducha.

Szpital posiadał ogród i był nadzorowany przez władze miasta. Obiekty p.w. św. Ducha były pierwotnie drewniane, w 1555 r. przejęte zostały przez chojnickich protestantów.

Ponieważ w następnych dziesięcioleciach miasto nawiedzały liczne pożary, brak o tym zespole dokładniejszych informacji.

W 1656 r. zabudowania strawił pożar, a kolejną odbudowę podjęto w latach 1793-1797. Rok przed wybuchem II wojny światowej, tj. w 1938 r. świątynia została wyburzona.

Jego datowanie jest analogiczne do szpitala św. Jerzego i związane jest z okresem wielkiej zarazy. Szpital zlokalizowany był za Bramą Człuchowską na skrzyżowaniu dwóch ważnych tras komunikacyjnych rozchodzących się w kierunku Człuchowa i Swornychgaci. Przypuszczalnie w średniowieczu oba szpitale były zbliżone do siebie wielkością i liczbą podopiecznych.

Zakon augustianów ze Stargardu Szczecińskiego do Chojnic, w 1365 r. sprowadził wielki mistrz Zakonu Najświętszej Marii Panny Winrych von Kniprode, nadając im istniejącą wówczas poza obrębem murów miejskich - Wyspę Mniszą. Była ona chroniona od wschodu i od południa wodami kanału młyńskiego. Dojazd do niej był dostępny od zachodu, rejonu obecnej ulicy Prochowej. Dzięki specjalnej furcie w Bramie Klasztornej i pomostowi przerzuconemu nad fosą mnisi mieli możliwość wstępu na teren miasta.

Zakonnicy otrzymali wkrótce pozwolenie na wybudowanie kościoła wraz z budynkami klasztornymi. Przez kilka stuleci drewniane budynki klasztorne wraz z kościołem ulegały częstym pożarom. W latach 20. XVII w. augustianie wystąpili o zwrot swoich dóbr i odnowili klasztor wraz z kościołem. Dopiero w latach 1786-1794 już jako obiekty murowane na trwałe wpisały się w historyczną zabudowę Chojnic. Po kasacie klasztoru w latach 1822-1823 zespół poaugustiański zmienił funkcję na zabudowania szkolne, a wieża kościelna pozbawiona została barokowego hełmu.

Miasto z 2. poł. XIX i początku XX w.

Wzrost zabudowy mieszkalnej nastąpił w Chojnicach w latach 1867-1871 i w kilkunastu następnych latach, co wiązało się z rozwojem gospodarczym i nowym połączeniem kolejowym. Drugi okres ożywienia przyszedł w pierwszym dziesięcioleciu XX w.

Na wschód od lokacyjnego miasta zlokalizowano szpital św. Boromeusza, w tym też ciągu ulic powstała niewielka dzielnica przemysłowa, z tartakami, młynem parowym Klosza i dwa browary. Tutaj też powstały siedziby chojnickich przedsiębiorstw budowlanych.

Z zakładów przemysłowych wspomnieć należy odlewnię żelaza wzniesioną przy placu Niepodległości (dawny Wilhelmplatz), podobnie jak sąsiednia niewielka fabryka mebli A. Kirsteina. Cegielnie Chojnickie lokalizowano wzdłuż Szosy Gdańskiej.

Po zachodniej stronie miasta powstały gmachy szkolne (dla chłopców i dziewcząt), nowy szpital miejski przy ul. Sukienników, sąd ziemski i okręgowy na rogu ul. Młyńskiej i Strzeleckiej, a w pobliżu siedziba prokuratury i więzienie.

W 1870 r. przy placu Piastowskim wzniesiono gazownię, później budynki elektrowni i wodociągów oraz zakład budowy maszyn firmy Riedel.

W północnej części, przy ob. ul. Zielonej, pobudowano rzeźnię miejską. W pewnym oddaleniu od miasta powstał zakład poprawczy i opiekuńczy. Był to kompleks budynków mieszkalnych, warsztatowych itp. dla pensjonariuszy i pracowników zakładu. Osuszone tereny (po dawnym jeziorze od północy) pozostawały niezabudowane, obecnie stanowią tereny zielone i Stadion Miejski. W obrębie Starówki wzniesiono również wiele obiektów, a także prowadzono przebudowę już istniejących, np. hotel Gecelli przy ul. Młyńskiej 2 czy aptekę przy Rynku.

W 1886 r. oddano do użytku nowy gmach poczty, a nowy ratusz w 1903-1904 po wyburzeniu 4 kamienic w północnej pierzei Rynku. W tym samym okresie rozebrano stary ratusz, przyległy do zboru św. Trójcy.

Wnioski końcowe

W związku z nawiedzającymi miasto kataklizmami, w tym najczęściej pożarami, miasto wciąż wymagało odbudowy. Zachowane obiekty poddawano odbudowom i przebudowom zgodnie z duchem danej epoki.

Zabudowę mieszkaniową najliczniej reprezentują eklektyczne kamienice, z XIX w. i te bardziej okazałe z początku XX w.

Odwołują się one do stylów historycznych, głównie do renesansu, ale nie brak też dobrych klasycyzujących i barokizujących kamienic.

Z tego okresu pochodzą też budynki użyteczności publicznej, z najbardziej okazałym ratuszem, gmachem sądu, budynkiem banku i pocztą.

Na ul. Mickiewicza zachowały się kamienice mieszczańskie wzorowane na budynkach wielkomiejskich, o wysokim poziomie wykonania.

Układ urbanistyczny i rozwój przestrzenny Chojnic uwarunkowany był naturalnym położeniem dawnego miasta lokacyjnego zespolonego z historycznymi przedmieściami.

3.5. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków woj. pomorskiego.

Rejestr zabytków zlokalizowanych na terenie województwa pomorskiego realizuje pomorski wojewódzki konserwator zabytków na podstawie art. 8 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a kieruje nim Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Gdańsku.

Za zabytek, zgodnie z definicją wskazaną w art. 3 ust. 1 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, uważać należy nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Sam wpis do rejestru zabytków nieruchomych województwa pomorskiego może nastąpić z urzędu lub na podstawie wniosku właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zlokalizowany jest zabytek nieruchomy (wg. art. 9 ust. 1).

Przedmiotowego wpisu dokonuje wojewódzki konserwator zabytków, wydając decyzję administracyjną.

Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru oraz nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna (wg. art. 9 ust. 2).

Zabytek może zostać wpisany w 3 kategoriach, dla których prowadzone są odrębne księgi:

- ♦ **Zabytek nieruchomy.**
- ♦ **Zabytek ruchomy.**
- ♦ **Zabytek archeologiczny.**

Z terenu miasta Chojnice w rejestrze zabytków województwa pomorskiego znajduje się 18 wpisów, w tym 1 układ urbanistyczny, 1 zespół i 1 cmentarz .

Numer rejestrowy zaznaczony wytłuszczonym drukiem – wg. danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Gdańsku na dzień 30.09.2008 r.

L.p	Nazwa: układ urbanistyczny, zespół, obiekt	Adres	Datowanie, czas powstania	Nr rejestru zabytku	Data wpisu
1.	Dzielnica Starego Miasta	Stare Miasto	XIII w.	375	z 30.09.1957
2.	Kościół parafialny p.w. Ścięcia św. Jana Chrzciciela	pl. Kościelny 5	1340-1360, 1924	IE-25 173/29	z 30.11.1929
3.	Kościół klasztorny augustianów ob. szkoła	ul. Grunwaldzka 1	1712-1719, 1819-1826	A--1785	z 26.06.2006
4.	Zespół klasztorny jezuitów: -kościół p.w. Zwiastowania NMP, -kolegium, ob. gimnazjum,	ul. Nowe Miasto 4-5	1718-1755	-IE-20 156/29	z 10.12.1929
		- -	1868	-IE-20 155/29	z 10.12.1929
5.	Kaplica p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa, z częścią mieszkalną, przy Zakładzie św. Karola Boromeusza	ul. Wysoka 5	1895	A-1259	z 17.10.2005
6.	Cmentarz par. św. Jana Chrzciciela	ul. Kościerska	pocz. XX w.	A/233	z 7.03.1989
7.	Mury obronne z basztami	obszar Starego Miasta	2. poł. XIV w.	5/29	z 25.11.1935
8.	Brama Człuchowska	obszar Starego Miasta	2. poł. XIV w.	5/30	z 25.11.1935
9.	Ratusz	Stary Rynek 1	1902	A/393/1	z 25.11.1993
10.	Dom ob. hotel	ul. Dworcowa 30	ok. 1900	A/357/1	z 23.03.1993
11.	Plebania „stara”	pl. Kościelny 6	(XIV), XVIII w.	A-1810	z 23.08.2007
12.	Kamienica	ul. Młyńska 2	1870	A-1803	z 18.06.2007

13.	Kamienica	ul. Młyńska 20	pocz. XX w.	A-1818	z 19.11.2007
14.	Kamienica	ul. Nowe Miasto 1	1904	A-1795	z 22.12.2006
15.	Kamienica	Rynek 6	pocz. XIX w.	A-1783	z 6.06.2006
16.	Kamienica z oficyną	ul. 31 Stycznia 4	2. poł. XIX w.	A-1264	z 17.12.2005
17.	Magazyn (skład artykułów kolonialnych)	ul. Młyńska 15	2. poł. XIX w. 1908	A-1778	z 29.06.2006
18.	Magazyn zbożowy	ul. Staroszkolna 17	pocz. XX	A/358/1	z 15.04.1993

3.6. Obiekty zabytkowe - nieruchomości o najważniejszym znaczeniu dla miasta

- **Bazylika Mniejsza p.w. Św. Jana Chrzciciela** - początek budowy w miejscu drewnianej świątyni ok. 1340 r. – rozpoczęto od wznoszenia prezbiterium i wieży, a następnie kontynuowano prace przy korpusie nawy, które zakończono w 1360 r.

Zanim kościół spłonął, zachował się przekaz opisujący jego wnętrze (z 1653 r., krótko przed pożarem): w świątyni znajdowało się 7 ołtarzy, główny, dużych rozmiarów, był cały rzeźbiony i pozłacany. Ponad nim zamieszczony był obraz Wniebowzięcia NMP, nad którym z kolei obraz św. Jana Chrzciciela, poza tym były jeszcze ołtarze Niepokalanego Poczęcia NMP, św. Jana Chrzciciela, św. Augustyna z wizerunkiem św. Jana Kostki; ponadto 2 kaplice św. Magdaleny z dedykowanym jej ołtarzem i św. Anny z ołtarzem św. Anny.

Pożar strawił całe wnętrze, a obudowa trwała aż do 1713 r.

Obecnie od północy do prezbiterium przylega zakrystia, a do korpusu nawy wstawiona została pomiędzy szkarpy kaplica Matki Boskiej wraz z kruchtą. W latach 1903-1906 wejście główne umieszczone zostało w okazałym gotyckim portalu zrealizowanym według projektu berlińskiego konserwatora zabytków Lutscha. Zlokalizowane jest ono w zachodniej, wieżowej elewacji. Monumentalna, gotycka trójnawowa świątynia z wysoką wieżą, wielokrotnie niszczona w 1657 r., 1733 r. i 1945 r. stanowi dominujący akcent architektoniczny w

historycznej panoramie miasta. W 1993 r. świątynia została podniesiona do godności Bazyliki Mniejszej przez papieża Jana Pawła II.

- **Brama Człuchowska**, gotycka, wzniesiona w połowie XIV w. wraz z dwoma bramami (tj. Gdańską i Młyńską – rozebrane w 1838 r.) oraz murami obronnymi i 22 basztami.

Bramę zamykała krata, a przed nią znajdował się zwodzony most zawieszony nad fosą. W latach 1960 - 1961 została poddana gruntownej przebudowie i od tego momentu jest siedzibą Muzeum Regionalnego.

- **Mury obronne, baszty**, ich początki sięgają 1. poł. XIV w. Lokacyjne miasto otoczono początkowo kamiennym murem o wysokości ok. 4 m, a następnie nadbudowano go na przełomie XIV/XV w. ceglanym murem z flankowaniem o zróżnicowanej wysokości tj. od 7 do 9 m. W linii murów umieszczone były 22 baszty typu zamkniętego i półotwartego.

Zachowane baszty: od strony wschodniej - Baszta Kościelna, od południa - Baszta Więzienna, od zachodu - Baszta Wronia, Kurza Stopa i Baszta Szewska.

Dużą obronność miasta podkreślało korzystne położenie na przesmyku pomiędzy istniejącymi wówczas dwoma jeziorami. Od północy obwarowania miejskie otaczało Jezioro Cegielniane, a od południowo-wschodniego odcinka murów Jezioro Zakonne, oba były połączone podwójną linią rowów, a poziom wody był regulowany poprzez system śluz i jazów. Bramy miejskie tj. Człuchowska, Młyńska i Gdańska posiadały zwodzone mosty.

W 1. poł. XIX w. rozbiórce uległ odcinek wschodni murów wraz z okragłą Bramą Gdańską oraz północno-zachodni z Bramą Młyńską. Na początku XX w. rozebrana została południowa linia murów wzdłuż ul. Sukienników. W końcu II wojny światowej oprócz dużych zniszczeń zabudowy mieszkalnej Chojnic, zniszczeniom uległy także mury wraz z basztami. W latach 1952-1955 zostały one poddane częściowej rekonstrukcji przez PKZ z siedzibą w Toruniu. Chojnice, jako jedno z nielicznych miast Pomorza, zachowało do dnia dzisiejszego znaczący fragment średniowiecznych fortyfikacji otaczający miasto lokacyjne, które jest wpisane do rejestru zabytków jako średniowieczny zespół urbanistyczny.

- **Stara Plebania**, wzniesiona na odcinku gotyckich murów w XIV w. i przebudowywana w następnych, częściowo o konstrukcji szachulcowej (partie szczytów) przylegająca do Baszty

Kościelnej. Początkowo budynek pełnił funkcję szkoły parafialnej, a następnie zmieniono go na mieszkania dla służby kościelnej i zakrystiana. Do niedawna, na parterze mieściły się w niej salki katechetyczne. Obecnie obiekt w złym stanie technicznym, z licznymi pęknięciami ścian wymaga pilnych działań konserwatorskich i renowacyjnych.

- **Późnobarokowy, jezuicki kościół p.w. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny** zbudowany w miejscu drewnianej świątyni oo. jezuitów (kościół w 1712 r. uległ spaleni) - w latach 1733-1744 o bogatym barokowym wystroju, w tym polichromie odsłonięte i poddane konserwacji w 1970 r. – autorstwa F.K. Häflicha obywatela Chojnic. W wyniku działań wojennych z 1945 r. zniszczeniu uległ południowy hełm jednej z wież, który zrekonstruowano w 1963 r. W latach 1994-1997 kościół poddany był licznym pracom elewacyjnym i dekarskim otrzymał m.in. nowe poszycie nad nawą.

- **Dawny, późnobarokowy kościół augustianów** z lat 1786 -1794 przebudowany w 1. poł. XIX w. na mieszkania dla nauczycieli i uczniów, pozbawiony charakterystycznego w panoramie miasta barokowego hełmu wieży. Obecnie w wyniku wcześniejszych przebudów zatracił znacznie swoje formy stylowe i od 1991 r. jest siedzibą katolickiego LO im. Romualda Trauguta.

- **Barokowe kolegium jezuickie** z lat 1744-1756 wzniesione na rzucie litery „T”, a wraz z kościołem i aulą (z XIX w.) wybudowaną z wykorzystaniem muru miejskiego, tworzy niezwykle cenny barokowy zespół architektoniczny w centrum miasta, na rzucie litery „U”. Od 1966 r. siedziba LO im. Filomatów Chojnickich.

- **Dawna szkoła ludowa (tzw. Biała Szkoła) przy ul. 31 Stycznia z 1861 r.** przebudowana w 1909 r. z reprezentacyjną aulą na II piętrze. Do 1945 r. w budynku znajdowała się szkoła dla chłopców, a następnie SP nr 1 i 2. Od 1996 r. SP nr 1 im. J. Rydzkowskiego – klasycystyczna.

- **Budynek dworca kolejowego** z 1871 r. częściowo przebudowany i rozbudowany pod koniec XIX w. i na początku XX w., związany integralnie z rozwojem linii kolejowych i

pierwszym połączeniem kolejowym Chojnic z Piłą, w dniu 15 listopada 1871 r.

W bliskim sąsiedztwie przy ul. Towarowej są liczne budynki kolejowe, w tym wieża ciśnień z pocz. XX w.

- **Budynek sądu** u zbiegu ul. Młyńskiej z ul. Strzelecką z 1878 r. (przy ul. Strzeleckiej - budynek więzienia z lat 1857-1864). W początkowym okresie siedziba pruskiego sądu okręgowego, a od 1920 r. sądu okręgowego obejmującego 6 powiatów Polski okresu międzywojennego XX w. W końcowym okresie działań wojennych z 1945 r. obiekt został spalony, odbudowany w 1950 r. nie odzyskując w pełni pierwotnej formy i stylu. Obecnie pełni funkcję sądu rejonowego i prokuratury - posiada cechy neoklasycystyczne.

- **Zespół budynków przy ul. Igielskiej** z lat 1883-1885, początkowo o nazwie Krajowego Zakładu Opieki Społecznej. Od 1920 r. mieścił szkołę podstawową i zawodową dla młodzieży niedostosowanej społecznie oraz grupę dorosłych, w tym ubogich i chorych umysłowo. Po II wojnie światowej Zakład Wychowawczy, a od 1966 r. Zakład Poprawczy. Od lat 80. XX w. aż do dnia dzisiejszego siedziba Schroniska dla Nieletnich.

- **Zespół 8 budynków zakładu św. Boromeusza** z lat 1886-1905 (w tym: szpital, kaplica, klasztor sióstr franciszkanek, budynek szkoły gospodarstwa domowego i szkoły elementarnej z sierocińcem i przedszkolem). Zespół poświęcony został dnia 2 października 1906 r. i określony został jako Zakład Mariański. Od 1914-1916 pełnił funkcję szpitala wojskowego i mieścił dwa niezależne konwenty tj. św. Boromeusza i Mariański. Od 1945 r. do 1948 siedziba szkoły Gospodarstwa Domowego, a w latach późniejszych przedszkole, Dom Dziecka i do ostatnio przeprowadzonej gruntownej renowacji siedziba szpitala. Zespół zróżnicowany gabarytowo o cechach historyzujących.

- **Budynek starostwa z 1892 r.** zamykający oś ul. Człuchowskiej – o cechach eklektycznych, z piętrową, zryzalitowaną po bokach elewacją frontową. Na osi wejście główne ujęte portalem, nad którym umieszczono ozdobny balkon. W 1914 r. do korpusu głównego dobudowany zostało skrzydło północne. Od 1920 r. (z przerwami) siedziba powiatu chojnickiego.

- **Neogotycki ratusz z 1902 r.** wzniesiony został w północnej pierzei Rynku, w miejscu trzech kamienic mieszczańskich (pierwotny o zmiennych funkcjach - zlokalizowany był na środku Rynku, a ostatecznie rozebrany został w 1904 r.). Obecny ratusz posiada reprezentacyjną ryzalitowaną elewację frontową z wykuszem, zwieńczoną wysokim, schodkowym szczytem ze sterczynami i licznymi modernistycznymi dekoracjami. Obiekt poddany został w ostatnim okresie gruntownej odnowie, a jego wnętrze zachowało czytelny układ i wartościowe witraże z pocz. XX w.

- **Budynek dawnego niemieckiego banku ludowego z 1914 r.** (niem. Konitzer Banverein), u zbiegu ul. Młyńskiej z ul. A. Mickiewicza, o cechach neorenesansowych z elementami secesyjnymi. Od 1990 r. siedziba Urzędu Skarbowego w Chojnicach.

- **Budynek dawnego szpitala z lat 1914-1917**, zlokalizowany pomiędzy ul. Świętopelka i ul. Żwirki i Wigury, z lat 1914-1917, i wzniesiony na potrzeby powiatu. Po 1920 r. zaadaptowany przez Wojsko Polskie na koszary. Od 1957 r. okazały budynek w gestii władz miasta Chojnice, w którym umieszczono Bursę Szkolnictwa Zawodowego, a obecnie jest także siedzibą II LO.

3.7. Zabytki ruchome na terenie miasta Chojnice

Czołowym obiektem miasta Chojnice (wpisanym w rejestr zabytków województwa pomorskiego), w którym znajduje się najwięcej zabytków ruchomych wpisanych w rejestr zabytków województwa pomorskiego, jest Bazylika Mniejsza p.w. św. Jana Chrzciciela.

Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami jest **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2003 r. nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami) gdzie w myśl art. 6 ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania m.in.:

2) zabytki ruchome będące w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 Ustawy z dnia 25 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 1998 r. Nr 85, poz. 539, Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. nr 113, poz. 984);

f) instrumentami muzycznymi;

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Na **zabytki ruchome miasta Chojnice** składa się m.in. wyposażenie 2 kościołów chojnickich w tym:

w najstarszej świątyni p.w. św. Jana Chrzciciela:

- chrzcielnica późnobarokowa z 1. poł. XVIII w.;
- płyta nagrobna marmurowa z herbem Jana Gleisen-Doręgowskiego z 1625 r.;
- monstrancje (późnogotycka i rokokowa z 2. poł. XVIII w.);
- pacyfikał późnogotycki z poł. XV w.;
- puszka gotycka z pocz. XV w.;
- czarka manierystyczna z 1620 r.;
- para ampułek rokokowych z 1774 r.;

w kościele p.w. Zwiastowania N. Panny Marii:

- ołtarz główny, późnobarokowy z 2. ćw. XVIII w.;
- balustrada późnobarokowa z 1. poł. XVIII w.;
- 2 ołtarze boczne, późnobarokowe z 2. ćw. XVIII w.;
- plakietki wotywno, późnobarokowe z 1. poł. XVIII w.;
- ambona rokokowa z poł. XVIII w.;
- ławy barokowe z 2. ćw. XVIII w.;
- krzyż ołtarzowy, późnobarokowy z poł. XVIII w.;

- monstrancja barokowa z 1676 r.;
- kielich barokowy z 1689 r.;
- puszka wczesnobarokowa z poł. XVII w.;
- relikwiarze późnobarokowe z 1. poł. XVIII w.;
- świeczniki barokowe i późnobarokowe z 1706 r.;
- kropielnica z XVIII w..

Trwałym elementem w/w świątyni jest późnobarokowa polichromia z 1742 r. sygnowana przez Franciszka Häflicha wykonana przy współudziale Hoffbutta prezentująca cykl przedstawień związanych głównie z życiem polskich świętych oraz żywotem N.P.Marii. Natomiast we wnękach okiennych na gurtach i fryzach belkowań widoczna jest dekoracja roślinno-kwiatowa z medalionami zawierającymi bukiety kwiatowe.

Dokładny, aktualizowany i szczegółowy wykaz zabytków ruchomych na terenie miasta Chojnice, ze względów formalno-prawnych jest dostępny za określonym zezwoleniem, w siedzibie Pomorskiego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Gdańsku.

Cenne zabytki ruchome znajdują się także na stanie Muzeum Historyczno – Etnograficznego m.in. w zbiorach Albina Makowskiego w tym:

- różne znaleziska archeologiczne;
- zbiory sztuki sakralnej;
- dzieła sztuki ludowej;
- bogaty księgozbiór z XVI-XVIII w.

Szczegółowy wykaz w ewidencji Muzeum.

3.8. Zasoby muzealne. (Muzeum Historyczno-Etnograficzne)

Zasoby muzealne z terenu miasta Chojnice i powiatu gromadzi i eksponuje obecnie Muzeum Historyczno-Etnograficzne, które zapoczątkowało swoją działalność w dniu 5 sierpnia 1932 r. W latach okupacji niemieckiej (1939-1945) część zbiorów została wywieziona na teren Rzeszy, część uległa uszkodzeniom lub zniszczeniom. Po 1945 r. uratowane zbiory stały się załącznikiem kolekcji muzealnej.

W dniu 19 maja 1962 r. Muzeum Regionalne otrzymało nową siedzibę w historycznej Bramie Człuchowskiej, a jej pierwszym kierownikiem został Julian Rydzkowski. Obecnie główną siedzibą muzeum są obiekty usytuowane w zachodniej linii miejskich murów obronnych.

Działy Muzeum Historyczno-Etnograficznego:

- dział archeologiczny, najstarszy i związany z początkami tj. z 1932 r. i wywodzący się z potrzeby ochrony zabytków archeologicznych. Na pierwszych ekspozycjach prezentowane były m.in.: kamienne siekiery, motyki, naczynia gliniane, ozdoby brązowe i urny. Na obecne zbiory archeologiczne składają się liczne znaleziska w tym: narzędzia kamienne, rogowe, elementy uzbrojenia czy ceramika. Zgromadzone zabytki pochodzące z interwencji archeologicznych pracowników muzeum oraz z wykopalisk prowadzonych na terenie miasta Chojnic i powiatu. W Bramie Człuchowskiej znajdują się sale wystaw stałych związanych z archeologią, etnografią i historią oraz sala wystaw czasowych.

- dział etnograficzny - zabytki z zakresu kultury materialnej i duchowej Kaszub, w tym: przedmioty i narzędzia służące do obróbki gleby i uprawy roślin, hodowli zwierząt, rybołówstwa, zbieractwa, tkactwa oraz inne narzędzia domowe, z bogatym zbiorem rzemiosła i sztuki ludowej.

- dział historyczny - zabytki związane z dziejami Chojnic i powiatu. Podstawę kolekcji stanowią zbiory Juliana Rydzkowskiego. Do najcenniejszych należą zabytki dokumentujące działalność Strzeleckiego Bractwa Kurkowego w Chojnicach oraz zbiory numizmatyczne i inne kolekcje.

- dział sztuki to zbiory pomorskiego malarstwa, oraz zbiór grafiki i rysunku XIX-XX w. i kolekcja współczesnego malarstwa pejzażowego.

Budynki Muzeum:

Baszta Wronia - Obiekt usytuowany przy ulicy Podmurnej, w ciągu średniowiecznych murów miejskich, między Bramą Człuchowską a ulicą Młyńską. W przeszłości służyła jako więzienie. Odrestaurowana w 1974 r. Obecnie znajdują się w niej pomieszczenia muzeum.

Biblioteka muzealna wraz z czytelnią i bogatym księgozbiorem mieści się w Baszcie Szewskiej (odbudowana w latach 1983 - 1984).

Kurza Stopa - ul. Podmurna, na murach obronnych od strony południowej. Odbudowana w 1980 r. Od 1984 r. - Galeria Współczesnej Sztuki Polskiej.

Dom Szewski - ul. Podmurna - magazyny zbiorów.

Pozostałe obiekty (kolekcje, ekspozycje) podległe Muzeum Historyczno-Etnograficznemu w Chojnicach:

Kolekcja historyczno - regionalna Albina Makowskiego, ul. Drzymały 5, Chojnice;

Kęgi kamienne w Odrach. Rezerwat archeologiczno-przyrodniczy, Odry, gm. Czersk ul. Długa 2.

Ekspozycja etnograficzna w Silnie. Wnętrze chaty podcieniowej. ul. Główna 49, Silno.

3.9. Archeologia

Od końca lat 70. XX w. prowadzony jest program **Archeologiczne Zdjęcie Polski**, jego celem jest inwentaryzacja zasobów archeologicznych kraju. Do dziś objęto nim ok. 85 proc. obszaru Polski, rozpoznając ok. 400 tys. potencjalnych stanowisk archeologicznych. Wszystkie wyniki **AZP** dla danego województwa są przechowywane i udostępniane we właściwym urzędzie wojewódzkiego konserwatora zabytków (tj. WKZ i Muzeum Archeologiczne w Gdańsku).

Po spełnieniu określonych warunków wojewódzki konserwator zabytków może udzielić informacji np. o ewentualnej kolizji inwestycji ze stanowiskiem archeologicznym.

W świetle Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przedmioty będące zabytkami archeologicznymi (przypadkowo znalezionymi, odkrytymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych) stanowią własność skarbu państwa. Osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje jednak nagroda. Warunkiem jej uzyskania jest dopełnienie obowiązków związanych z zabezpieczeniem przedmiotu i powiadomieniem wojewódzkiego konserwatora zabytków. Nagrodę przyznaje minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Prace archeologiczne obejmujące teren miasta lokacyjnego przeprowadzone w latach 70. XX w. przez grupę badaczy z Muzeum Okręgowego w Toruniu miały na celu wyjaśnienie okresu powstania Chojnic tym bardziej że wcześniejsze odkrycia i badania okolicznych ośrodków osadniczych (Ostrowie IX-XI w.) czy administracyjnych (gród kasztelanii zaborskiej w Leśnie i gród kasztelański w Raciążu – XII-XIII/XIV w.) potwierdzały istnienie określonych podziałów administracyjnych i sieci osadniczej, w okresie panowania książąt pomorskich (ziemia chojnicka znalazła się wówczas w jurysdykcji kasztelani raciąskiej i szczycienieckiej). Natomiast Chojnice do zajęcia Pomorza w 1309 r. przez Krzyżaków przynależały do grodu kasztelańskiego w Szczytnie. Ponadto Krzyżacy dzieląc zajęte ziemie na komturie respektowali wcześniejsze podziały.

Analiza materiałów źródłowych w konfrontacji z rezultatami badań archeologicznych nie daje podstaw do stawiania tezy o istnieniu grodu chojnickiego.

Prace z lat 70. XX w. prowadzone pod kierunkiem Olgi Romanowskiej i Januarego Nanikowskiego w rejonie murów miejskich pomiędzy plebanią a budynkiem dawnego kolegium odsłoniły konstrukcję przekładkową wzmocnioną kamieniami. Początkowe wnioski sugerowały wał grodowy, jednak w następnym sezonie archeologicznym badacze wycofali swoją hipotezę.

W 1977 r. realizowane były dalsze badania przez ekspedycję z Uniwersytetu Łódzkiego na południe od Bramy Człuchowskiej, w rejonie ul. Podmurnej. Rezultatem tych prac było stwierdzenie, iż mur przeciął warstwy średniowieczne (w tym relikty drewnianej podłogi - pozostałość średniowiecznego domostwa z fragmentami ceramiki datowanej na XIV - XV w.) Ciekawostką jest fakt, iż w sprawozdaniu z 1977 r. wspomina się o wczesnośredniowiecznych ułamkach ceramicznych. Następne badania realizowane ponad 10 lat później tj. w 1988 r. przez badaczy z UŁ, na dziedzińcu dawnego kolegium pojezuickiego, które przyniosły odsłonięcie fragmentu gotyckiego muru. Do końca lat 90. XX w. kontynuując te badania w kierunku północnym, odkryte mury zidentyfikowali z relikdami baszty, zlokalizowanej w północno-wschodnim odcinku murów obronnych miasta.

W 1996 r. po zawaleniu się murów miejskich pomiędzy Bramą Człuchowską a Basztą Wronią przed ich odbudową przeprowadzono badania archeologiczne od strony fosy. Odsłonięto wówczas fundament murów, a po przejściu w rejon historycznej zabudowy Starego Miasta tj. na teren pustej parceli położonej pomiędzy ul. Podmurną a ul. Szewską odkryto liczny zespół zabytkowych militariów i skórzane obiekty związane ze średniowiecznym rozwojem Chojnic. Najciekawsze efekty przyniosło odkrycie kolejnych poziomów zabudowy. W najgłębszej warstwie kulturowej natrafiono na drewniane elementy obwałowań i wymoszczenia nawierzchni ulicy. Były one znacznie przesunięte na wschód do kamiennie-ceglanego muru obronnego. Badania dendrochronologiczne użytego w tych konstrukcjach drewna wskazały na przedlokacyjny rodowód Chojnic (drewno pochodziło z końca XII w. i XIII w.). Wynika z tego, że obwałowania miasta odnoszą się do okresu lokacji miasta na prawie książęcym, tj. do czasów panowania księcia pomorskiego Mszczuja II. Władca ten w 1272 r. ufundował klasztor Augustianów w Swornychgaciach, a w 1287 r. kościół w Tucholi.

W granicach administracyjnych miasta znajdują się liczne stanowiska archeologiczne. Szczegółowy wykaz w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku.

4. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy przechowuje świadectwo działalności jego dawnych mieszkańców, dlatego jest znakiem tożsamości danego regionu.

Ochrona krajobrazu kulturowego w Polsce odbywa się według takich samych zasad, jak ochrona przyrody. Określona jest ustawami o ochronie dóbr kultury, o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, o ochronie i kształtowaniu środowiska oraz o ochronie przyrody.

Ustawa o ochronie dóbr kultury z dn. 15.02.1962 z nowelizacją z dn. 19.07.1990 r. - Na podstawie tej ustawy służby konserwatorskie ochrony zabytków i ochrony przyrody podjęły w 1975 r. współpracę przy ewidencji zabytkowych założeń ogrodowych i cmentarnych.

W dniu 24 maja 1989 zawarto porozumienie pomiędzy ministrem kultury i sztuki a ministrem ochrony środowiska o współpracy w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego oraz obszarów chronionych.

Nowelizacja Ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach z dn. 19.VII.1990 r. wprowadziła, jako przedmiot ochrony, „**krajobraz kulturowy** w formie ustanowionych **stref ochrony konserwatorskiej, rezerwatów i parków kulturowych**”.

Obecny krajobraz kulturowy Chojnic i okolic jest integralnie połączony z wielowiekową działalnością człowieka i przemianami na tym obszarze.

4.1. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego

Historyczny obszar miasta, jego przedmieścia i zabudowa, stanowi naturalne uwarunkowanie ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Chojnic.

Od strony prawnej uwarunkowania te wzmocnione są wpisami do rejestru zabytków województwa pomorskiego.

Najważniejszym jest wpis odnoszący się do układu urbanistycznego Starego Miasta (Nr rej. **375** z 30.09.1957.), który w sposób precyzyjny określił granice chronione - najstarszej tkanki urbanistycznej Chojnic. Kolejny wpis dotyczy dawnego zespołu klasztornego oo. jezuitów: (tj. kościoła p.w. Zwiastowania NMP, kolegium - ob. gimnazjum) Nr. rej. **IE-20 156/29 oraz IE-20 155/29** z 10.12.1929 r. i z zespół miejskich murów obronnych Nr **5/29** z 25.11.1935 r.

Na terenie Pomorza miasto Chojnice posiada jedno z najstarszych wpisów do rejestru zabytków.

Ważnym elementem wewnętrznych uwarunkowań jest systematycznie prowadzona przez Urząd Miasta w Chojnicach gminna ewidencja zabytków, która określa i ramowo charakteryzuje aktualny stan zasobów składających się na krajobraz kulturowy miasta.

Rosnąca świadomość historyczna mieszkańców Chojnic i zapotrzebowanie na informacje prezentujące bogactwo lokalnego dziedzictwa kulturowego sprawiła, iż oprócz medialnej edukacji (m.in. artykuły prasowe i wydawnictwa) ważnym elementem w/w uwarunkowań jest oznakowanie ciekawych architektonicznie obiektów np. obiekty w rejestrze zabytków ze stylizowanymi tablicami informacyjnymi.

5. Wnioski do realizacji Programu Opieki Nad Zabytkami, a wynikające ze Strategii Rozwoju Miasta i Programu Rewitalizacji Miasta Chojnice

Skuteczna rewitalizacja zdegradowanych obiektów i otoczenia po byłym szpitalu w Chojnicach przy udziale finansowego wkładu Unii Europejskiej podniosła pozytywny wizerunek miasta wśród mieszkańców i turystów.

Strategie: Rozwoju Miasta Chojnice, Program 2006 dla Chojnic oraz Program Rewitalizacji Miasta Chojnice na lata 2004-2013 zawiera kontynuację procesu rewitalizacji miasta.

W wyniku działań rewitalizacyjnych osiągnięto cele szczegółowe:

- wzmocniono rozwój gospodarczy Chojnic poprzez stworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości w strefie centrum miasta;
- sfinalizowano renowacje budynków poszpitalnych o dużej wartości architektonicznej, z adaptacją na cele edukacyjne, społeczne i kulturowe;
- zrealizowano projekty i remonty w strefie staromiejskiej.

Dzięki rozpoczętemu procesowi rewitalizacji od 2000 r. centrum Chojnic zwiększyło swoje atuty jako miasta atrakcyjnego i przyjaznego ludziom.

Wieloletnia rewitalizacja obszaru staromiejskiego wyeksponowała liczne obiekty zabytkowe wpisane w historyczny krajobraz kulturowy miasta.

Realizacje:

- Realizacja projektu - remontu kamienic. Prace obejmowały dachy i elewacje budynków.
- Renowacja Bazyliki Mniejszej wraz z najbliższym otoczeniem.

- Remonty obejmowały obiekty w obrębie Starego Rynku i przy ulicy 31 Stycznia, Kościuszki, Nowe Miasto i Młyńskiej, a będące w gestii Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej w Chojnicach oraz przebudowę nawierzchni Starego Miasta.
- Przebudowano Dom Towarowy z lat 70. XX w. - nadając mu stylizację architektoniczną odpowiadającą latom międzywojennym XX w.
- Przebudowa bloku w pierzei południowej Starego Rynku;
- Restauracja Bazyliki Mniejszej oraz rewitalizacja zabytkowych obiektów poszpitalnych;
- Przebudowa nawierzchni Starego Miasta wraz z dużymi zmianami na placu Jagiellońskim. Obecnie to jeden najładniejszych placów w Chojnicach.

Cel rewitalizacji strefy śródmiejskiej - wyprowadzenie ruchu kołowego z ul. 31 Stycznia.

Efekt - zmiany w jakości przestrzeni publicznej miasta.

Kontynuacja rewitalizacji miasta:

- Planowana jest rewitalizacja parku Tysiąclecia, uwzględniająca uporządkowanie i powiększenie istniejącego stawu oraz regulację gospodarki wodnej, z drzewostanem i innymi elementami.
- Główny budynek Dworca Kolejowego ma przygotowaną koncepcję jego zagospodarowania (w tym funkcje komercyjne, handlowe, gastronomiczne i hotelowe).
- Miasto posiada koncepcję rewitalizacji młynów zbożowych – ob. nieczynnych, z przeznaczeniem ich na nowe funkcje.
- Kościół gimnazjalny.
- Stara plebania.
- Baszta kościelna.

Realizacja zagadnień rewitalizacyjnych na terenie miasta Chojnice zmieniły zasadniczo wizerunek miasta.

6. Program opieki - podział na obszary, projekty i zadania

Obszary (projekty, zadania):

A. Dokumentacyjno-projektowy:

- ◆ etapowa realizacja „Studium historyczno-konserwatorskiego miasta Chojnice” – uwzględniająca przedmieścia z historyczną substancją zabytkową;
- ◆ badania architektoniczne obiektów zabytkowych, zabytków ruchomych (ob. rejestrowe i ewidencyjne);
- ◆ przygotowywania projektów uwzględniających odtworzenie historycznych pierzei ulic, placów;
- ◆ dokumentowanie wartości niematerialnych.

B. Edukacyjno-popularyzatorski:

Zadania:

- ◆ edukacyjne;
- ◆ wydawnicze;
- ◆ medialne;
- ◆ wystawiennicze;
- ◆ plenerowe (inscenizacje, pokazy).

C. Finansowy:

- ◆ plany (programy);
- ◆ pozyskiwanie środków – przygotowanie i realizacja na poziomie krajowym i ze środków UE.

7. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Zakłada się, że instrumentarium **Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Chojnice** będzie realizowane w wyniku następujących działań:

1. Wspólne działanie władz miasta, z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, pomorskim wojewódzkim konserwatorem zabytków, jednostkami samorządu terytorialnego, diecezjami, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi oraz właścicielami i posiadaczami obiektów.

2. Działania własne władz regionu:

- a) prawne – tworzenie prawa miejscowego;
- b) finansowe – finansowanie instytucji kultury (m.in. muzeów), dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz należyte utrzymywanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością województwa;
- c) programowe – realizacja projektów i programów regionalnych;
- d) inne – działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.

Z uwagi na skalę Programu proponuje się, aby sporządzanie ocen wyników Programu realizowane było przy wsparciu wyspecjalizowanej kadry - instytucji tj.:

- pomorskiego wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków (KOBiDZ) - Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Gdańsku,
- architekta miasta,
- Muzeum Historyczno-Etnograficznego w Chojnicach.

Reprezentanci wyżej wymienionych instytucji stworzyć powinni zespół ds. programu (np. Rada Koordynująca). Rolą zespołu byłoby ocenianie realizacji programu oraz nakreślanie potrzeb i zakresu aktualizacji zawartych w nim zadań. Zespół ten spełniałby też funkcje operacyjne, przygotowując diagnozy, analizy i prognozy oraz formułując na tej podstawie informacje o mogących wystąpić zagrożeniach dla realizacji programu.

8. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Wdrażanie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Chojnice powinno bazować na umiejętnie określonym systemie kontroli i monitoringu.

Monitoring polega na prowadzeniu stałej obserwacji procesów i zjawisk, które są istotne z punktu widzenia realizacji Programu. Podstawowym jego zadaniem jest dostarczenie bieżących informacji o tym, czy cele programu są osiąganе oraz w jakim stopniu ocena Programu ma służyć oszacowaniu skutków bezpośredniego oddziaływania i długotrwałych efektów.

Ocena ma odpowiedzieć na pytanie o trafność planowanych, przeprowadzonych i zakończonych projektów. Dokonanie oceny jest obowiązkiem beneficjentów danego projektu – a nade wszystko władz miasta Chojnice. Niezbędna jest ocena programów, których częścią będą projekty współfinansowane z środków Unii Europejskiej.

Monitorowanie przebiegu realizacji programu będzie ważnym elementem jego wdrażania, a samym przedmiotem monitoringu będą działania podejmowane przez Radę Miasta Chojnice w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami (w ramach własnego budżetu), a także działania innych podmiotów.

System monitorowania i kontroli powinien być skierowany na:

♦ **analizę postępów w realizacji** Programu oraz kontrolę terminów wykonania poszczególnych zadań i raporty z oceny Gminnego Programu Opieki dla Miasta Chojnice, z uwzględnieniem poszczególnych projektów.

W przypadku inwestycji realizowanych przy wykorzystaniu funduszy strukturalnych, ważnym instrumentem pozwalającym na monitoring realizacji całego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Chojnice są raporty.

Zalecane jest wstępne wykonanie na przestrzeni dwóch lat oceny realizacji dokumentów związanych z programem, a zaproponowany przez samorząd miasta skład Rady Koordynującej przeprowadzi analizę porównawczą

Program – jego przebieg poddawany będzie bieżącej ocenie przy pomocy ustalonych wskaźników monitorowania. Poza określeniem wskaźników - osiągnięć, istotne jest ustalenie metod monitorowania realizacji projektu np. wskazanie:

- ◆ źródła danych dla wskaźników (np. statystyka państwowa, zamawianie specjalistycznych badań lub ankiet);
- ◆ potrzeb przeprowadzania wstępnych badań lub analiz dla ustalenia wielkości bazowych na początku realizacji projektu;
- ◆ jednostki odpowiedzialnej za opracowanie wskaźników lub przygotowanie raportów; monitoringowych;
- ◆ częstotliwości pomiarów (ustalenia te dokonywane będą każdorazowo przed realizacją każdego z projektów, uwzględniając specyfikę i stopień trudności).

9. Wybrane zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zestawienie źródeł finansowania programu opieki nad zabytkami. Tabela

Źródła finansowania	Cel finansowania	Samorząd terytorialny	Organizacje pozarządowe	Sektor MSP	Osoby prywatne	Samorządowe jednostki organizacyjne (w tym samorządowe instytucje kultury)	Kościóły i związki wyznaniowe
1	2	3	4	5	6		
Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Dziedzictwo kulturowe”	Intensyfikacja ochrony i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym poprawa stanu zachowania zabytków, wsparcie działalności muzeów oraz rozwój kolekcji muzealnych.	X			X	X	
	Priorytet 1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych. Kwalifikujące się do dofinansowania zadania to prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.	X	X				X

	<p>Priorytet 2. Rozwój instytucji muzealnych. W ramach priorytetu dofinansowane mogą być zadania dot. zakupu dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupu starodruków i archiwaliów, konserwacja i mikrofilmowanie w/w, organizacji czasowych wystaw muzealnych, wspierania działalności edukacyjnej prowadzonej przez muzea, organizacji konferencji, seminariów i innych spotkań mających na celu wymianę opinii i doświadczeń z zakresu muzealnictwa, archiwistyki i ochrony zabytków.</p> <p>Priorytet 4. Ochrona zabytków archeologicznych. Dofinansowanie są zadania : <u>-inwentaryzacja zabytków</u> archeologicznych, <u>-badanie,</u> dokumentowanie, opracowanie wyników ratowniczych badań zabytków archeologicznych, których zagrożenie nie wynika bezpośrednio z planowanych prac inwestycyjnych, <u>-rewitalizacja,</u> rewaloryzacja, konserwacja, renowacja, modernizacja i adaptacja na cele publiczne nieruchomości zabytków archeologicznych o własnej formie krajobrazowej, <u>-konserwacja</u> ruchomych zabytków archeologicznych, <u>-zabezpieczenie</u> zabytków archeologicznych przed zagrożeniami naturalnymi, <u>-ochrona zabytków</u> archeologicznych na wypadek eksploatacji rabunkowej, <u>-opracowanie i</u> publikowanie wyników badań archeologicznych</p> <p>Priorytet 5. Tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego. Rodzaje kwalifikujących się zadań:</p>	X	X	X	X	X	X
	X	X	X			X	X

	<p><u>-współfinansowanie</u> budowy i rozbudowy sieci i systemów informatycznych, <u>-budowa baz danych</u>, stron internetowych i portali z zakresu kultury i dziedzictw narodowego, <u>-wyposażenie</u> pracowni digitalizacyjnych, <u>-realizacja</u> prac badawczych w zakresie tworzenia i udostępniania zasobów cyfrowych, w tym opracowanie standardów, <u>-tworzenie</u> kolekcji cyfrowych, <u>-współfinansowanie</u> digitalizacji dokumentów bibliotecznych, archiwalnych i muzealnych.</p> <p>Priorytet 6. Ochrona zabytkowych cmentarzy. Działania planowane do przeprowadzenia na cmentarzach wpisanych do rejestru zabytków, z wyłączeniem grobów i cmentarzy wojennych, polegające na pracach: <u>-konserwatorskich</u> i restauratorskich przy zabytkowych budowlach grobowych i zabytkowych nagrobkach, <u>-pielegnacyjnych</u> dotyczących zieleni, <u>-związanych</u> z renowacją infrastruktury cmentarnej, dokumentacyjnych.</p>		X				X	
Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko	<p><u>Os priorytetowa V – Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych</u></p> <p>Przywracanie właściwego stanu siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) i ostoi gatunków na obszarach chronionych wraz z zachowaniem zagrożonych wyginięciem gatunków oraz różnorodności genetycznej roślin, zwierząt i grzybów.</p> <p>Wsparcie procesu opracowania planów ochrony dla obszarów chronionych.</p> <p>Zwiększenie świadomości w zakresie potrzeby i właściwych metod</p>	X	X				X	X

	<p>ochrony środowiska, przyrody krajobrazu.</p> <p><u>Oś priorytetowa XI - Kultura i dziedzictwo kulturowe</u></p> <p><u>Dz.11.1.</u> Ochrona, zachowanie i efektywne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym. W ramach działania wspierane będą projekty z zakresu ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym, a także projekty z zakresu rozwoju zasobów cyfrowych w obszarze kultury w dziedzinie zasobów zabytkowych tj.: <u>-rewitalizacja</u> rewaloryzacja, konserwacja, renowacja, restauracja, zachowanie, a także adaptacja na cele kulturalne obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem, <u>-zakup i remont trwałego</u> wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej w obiektach będących celem projektu, <u>-konserwacja</u> zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów oraz archiwaliów i zbiorów filmowych o szczególnej wartości historycznej, zabezpieczenie zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem, <u>-rozwój zasobów</u> cyfrowych w dziedzinie kultury, <u>-tworzenie wirtualnych</u> instytucji kultury (dot. wykorzystania w tym celu zbiorów zabytkowych)</p>						
Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013	<p><u>Oś priorytetowa 3 – Funkcje miejskie i metropolitalne</u></p> <p><u>Dz.3.2.2.</u> Inwestycje zwiększające potencjał rozwojowy miast – aktywizacja społeczna i gospodarcza zdegradowanych obszarów miejskich i podnoszenie atrakcyjności stref rozwojowych w miastach.</p>	X	X	X	X	X	
		X	X	X	X	X	X

	<p><u>Oś priorytetowa 6 – Turystyka i dziedzictwo kulturowe</u> Dz.6.3.Regionalne dziedzictwo kulturowe o potencjale turystycznym – Poprawa atrakcyjności turystycznej miejsc o wysokich walorach kulturowych. Dz.6.4. Wspieranie i zachowanie walorów przyrodniczych: <u>-zrównoważone</u> wykorzystanie walorów przyrodniczych w rozwoju turystyki</p>	X	X	X	X	X	X
<p>Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej (dofinansowanie projektów realizowanych w ramach współpracy pomiędzy polskimi i niemieckimi partnerami)</p>	<p>Wśród obszarów działania Fundacji: <u>-projekty edukacyjne</u> na rzecz ochrony środowiska, <u>-działania</u> na rzecz zachowania wspólnego dziedzictwa kulturowego</p>	X	X			X	

10. Honorowi Obywatele Miasta Chojnice (po 1990 r.):

1. Papież Jan Paweł II - Karol Józef Wojtyła – ur. 18.05.1920 r. w Wadowicach.

2. Ks. kardynał Józef Glemp – prymas Polski - ur. 18.12.1929 r. w Inowrocławiu.

**3. Ks. arcybiskup Józef Kowalczyk – nuncjusz apostolski ur. 28.08.1938 r. w
Jadownikach Mokrych.**

4. Ks. biskup Jan Bernard Szlaga – ordynariusz pelpliński - ur. 24.05.1940 r.

5. Josephus Fransiscus Collard – ur. 02.06.1932 r. w Waalwijk.

6. Edmund Piękny – ur. 05.08.1919 r. w Jaruzynie (powiat bydgoski).

7. Ks. Roman Aleksander Lewandowski – ur. 12.12.1932 r. w Chełmży.

8. Kazimierz Ostrowski – ur. 24. 02. 1938 r. w Chojnicach.

11. Obiekty, historyczna przestrzeń miasta – proponowane zalecenia

Charakterystyczne dla miasta są szerokie bramy wjazdowe na dziedziniec posesji oraz balkony z ażurową, zdobioną balustradą (metaloplastyka).

Stary Rynek - najcenniejsze architektonicznie obiekty

Rynek 2 – z ok. poł. XIX w. obiekt późnoklasycystyczny, kalenicowy, osiowy z balkonem na piętrze.

Rynek 3 - ok. poł. XIX w. późnoklasycystyczny, szczytowy, piętrowy, trójosiowy, z trójkątnym niskim przyczółkiem.

Rynek 4 – 2. poł. XVII w, całkowicie przebudowany w 1968 r., szczytowy, dwupiętrowy i dwuosiowy, zwieńczony falistym szczytem.

Rynek 5 - ok. poł. XIX w. późnoklasycystyczny, kalenicowy, dwupiętrowy, trójosiowy w przyziemiu, czteroosiowy na piętrze, tam też podziały pilastrowe, pod oknami stiukowe festony.

Rynek 17 – początek XIX w., szczytowy, dwupiętrowy, 3-osiowy.

Rynek 19 i 20 – 2. poł. XVIII w., barokowe, bliźniacze, ustawione szczytowo, 2-piętrowe, 2-osiowe, o podziałach lizenowych z falistymi szczytami.

Rynek 21 – z przełomu XIX i XX w., szczytowy, 2-piętrowy, 3-osiowy, z trójkątnym przyczółkiem.

Proponowane działania w obrębie staromiejskim:

Ulice w obrębie Starego Miasta

Rynek - zadbane, jednak należy zmienić:

- Rynek 4 - uzupełnić elewację opaską, gzymsem oraz kolorystyka;
- Rynek 6 - ujednoczenie strefy I p. w nawiązaniu do 2 p.;
- Pawilony na Rynku - odtworzenie wg zachowanych kamienic pawilonu bez udziwnionych daszków;
- Rearanżacja ogródków letnich na Rynku;
- Postawienie na Rynku graficznej mapy, w stylizowanej oprawie z najciekawszymi

obiektami miasta;
-Rynek 21- należy zagospodarować szczytową ścianę kamienicy;

ul. Nowe Miasto
Konieczny remont i ujednoczenie kolorystyki dla nr 1 i 3.

ul. Kręta
Zaplecze budynków oficyn nieruchomości od ul. Kościuszki – niezbędne ujednoczenie zabudowań, stan oficyn kontrastuje z wzorowo odnowionym i zagospodarowanym budynkiem dawnego magazynu.

ul. Sukienników pomiędzy ulicami Kręta a Kościuszki – odnowienie elewacji.

ul. Krótka
Ujednoczenie kolorystyki nr 4 i 6.

ul. T. Kościuszki
Usunięcie lub osłonięcie zielenią baraku (przy skwerku). Ulica dobrze utrzymana.

ul. 31 Stycznia – bardzo dobrze utrzymana ulica, chociaż należałoby rozważyć przedłużenie aranżacji ulicy do budynku starostwa.
Nr 12 – ujednoczenie kolorystyki, nr 32 – ściana szczytowa do odnowienia.
Bardzo dobrze zaaranżowana przestrzeń przy pomniku poległych nauczycieli.

ul. Szpitalna – tutaj również zastosowano dobre oświetlenie.
Szkoła przy ul. Szpitalnej

ul. Staroszkolna
Do remontu – nr 24 i 27
Brama nr 25-27 wymaga zmian, należałoby otynkować mur z pustaków, z czasem wprowadzić stylizację.
Narożnik ulic Staroszkolnej i Podmurnej – brama przy spichrzu wraz z ogrodzeniem – konieczna wymiana.
Nr 10 – naprawa i rearanżacja wjazdu.

Narożnik ulic Bankowej i Staroszkolnej - odświeżenie kolorystyki.

Narożnik ulic Bankowej i Krętej - murek z betonowych klocków oraz brama do wymiany.

pl. Jagielloński
Wytyczony w 1. poł. XIX w. (po 1835 r.) objęty zwartą, głównie eklektyczną zabudową z 2. poł. XIX w.
Nr 7 – eklektyczny, z dwóch połączonych 2-piętrowych budynków, elewacja 4-osiowa, podziały pilastrów, dekoracja stiukowa, antykizująca ;
Nr 11 – dawny budynek szkolny z lat 1861-1862 – późnoklasycystyczny, wolnostojący, wypełniający węższą pierzeję placu, dwupiętrowy, z ośmioboczną fasadą, z ryzalitową, 4-osiową częścią środkową, z balkonem i podziałem kanelowanymi pilastrami na piętrze. Przyziemie boniowane.

Do odnowienia nr 2, 6, 7 i 8

Ciekawie zaaranżowany pomnik – kolumna na placu (z figurą orła).

W części narożnej placu – pawilony (przy przejściu do Bramy Człuchowskiej) – można podnieść połacie dachów pawilonów, aby osłonić ściany oficyn.

Kontrastująca kolorystyka bloku i jego balkonów, należałoby ją ciekawie skomponować.

ul. Młyńska

Nr 9 – w północnej pierzei, wzniesiona w latach 70 XIX w., w 1901 r. przebudowano – okno wystawowe, w 1919-1934 rzeźnik Max Tonn nadbudował II kondygnację oficyny urządzając tam masarnię, główny budynek na fundamencie głazów narzutowych, dwukondygnacyjny, z dachem dwuspadowym, neorenesansowy; 5-osiowa, niesymetryczna, z boniowanym przyziemiem, zdobiona gzymsami.

Nr 12 (zachowany wysokiej klasy, klasycystyczny detal) i nr 28 wymagają tylko odświeżenia.

Do odnowienia nr 15, 17, 19, 21, 23 i 25.

Ujednoczenie kolorystyki - nr 23.

Na ulicy wprowadzono wzorcowe oświetlenie.

ul. Cechowa

Ujednoczenie kolorystyki – nr 4 (rażą żółte elementy witryny).

ul. Podmurna

Ujednoczenie kolorystyki.

ul. Szewska

Ujednoczenie kolorystyki.

ul. Szeroka

Ujednoczenie kolorystyki.

ul. Stefana Batorego

Nr 9 – 1. poł. XIX w. parterowy na wysokich piwnicach, kalenicowy, 7-osiowy, drzwi pływające z antabami - ujednoczenie kolorystyki.

ul. Grobelna – przy dawnym secesyjnym budynku konieczna zmiana parkanu (podjęto prace związane z nowym zagospodarowaniem terenów przy budynku przy ul. Młyńskiej 15 (budynek wykorzystywano jako magazyny zbożowe).

Ujednoczenie kolorystyki.

ul. Gimnazjalna

Ujednoczenie kolorystyki.

ul. Jeziorna

Ujednoczenie kolorystyki.

ul. Mickiewicza

Ujednoczenie kolorystyki.

ul. Strzelecka

Do remontu nr: 20, 22, 24.

ul. Bankowa

Ujednoczenie kolorystyki.

ul. T. Kościuszki

Nr 1 - narożny, modernistyczny budynek, sprzed 1930 r., z półkolistym wykuszem, w okresie powojennym nadbudowano 3. piętro.

Nr 2 - k. XIX w., narożny, eklektyczny, z dekoracją podobną do tej z ratusza, prawdopodobnie tego samego architekta co ratusz.

Nr 6 - XVIII w., przebudowa ok. 1900, z przyziemem przekształconym po 1945 r., narożny, szczytowy, z 3 -osiową elewacją zwieńczoną szczytem falistym zakończonym odcinkowo, z obeliskowymi sterczynami. Wykusz z ok. 1900 r. modernistyczny.

Nr 21 - ok. 1910, modernistyczny.

Ujednoczenie kolorystyki.

ul. Pocztowa

Jedna z gorzej wyglądających ulic chojnickiej Starówki, również ze względu na to, że jest to zaplecze głównych obiektów przyrynkowych. Na jej wygląd nie wpływa też korzystnie ciąg garaży, większość elewacji wymaga odnowienia i ujednoczenia kolorystyki.

Do remontu nr: 5, 9, 15.

Elewacje garaży wymagają wprowadzenia zmian, rearanżacji.

Ujednoczenie kolorystyki nr: 10 i 15.

Targ

Ujednoczenie kolorystyki.

ul. Stefana Batorego

Ujednoczenie kolorystyki.

Poza Starym Miastem - ul. Ogrodowa 5 – do odnowienia elewacja, w której są bardzo duże ubytki tynku, nr 9 – ujednoczenie kolorystyki.

ul. Gimnazjalna 7 - odnowienie elewacji, wprowadzenie kolorystyki.

Remont elewacji kościoła pojezuickiego.

hotel ul. Myśluboja 5

Inna aranżacja architektoniczna obiektu i przestrzeni parkingu.

plac Kościelny

Pl. Kościelny 6 - baszta i budynek plebanii do rewitalizacji z ekspozycją cegły gotyckiej. Brak ekspozycji baszty i plebanii od strony parkingu. Wyeksponowanie ogrodu (obecnie składowisko materiałów).

ul. Okrężna - tył Starego Rynku – uporządkowanie zaplecza, likwidacja lub rearanżacja architektoniczna garaży, kontrast widokowy przy ul. Okrężnej – zadbanej od szpitala – i zapuszczonej od strony Rynku - należałoby podkreślić bogaty i zróżnicowany krajobraz

architektoniczny, tym bardziej że jest już wzniesiony taras widokowy w zabudowaniach przyszpitalnych. Istnieje możliwość wprowadzenia plomb na niezagospodarowanym terenie (zbieg ul. Okrężnej i Sukienników). Należy zamaskować rury na elewacjach budynków przy dawnej plebanii.

ul. Kościuszki - elewacja Banku Spółdzielczego powyżej parteru wymaga odnowienia - ujednoczenie kolorystyki. Zaplecze kamienicy od ul. Kościuszki do zagospodarowania. Fatalne miejsce widokowe – na osi na Stare Miasto – konieczna dekompozycja kamienic od ul. Okrężnej.

Park Tysiąclecia

Uporządkowanie alejek, zmiana i uzupełnienie oświetlenia. Nadanie parkowi charakteru rekreacyjnego. Uporządkowanie nabrzeża wokół stawu parkowego, stworzenie miejsca na letnią kawiarenkę.

Oraz:

- wprowadzenie informacji o drzewostanie (historia parku);
- uatrakcyjnienie placu zabaw;
- przeniesienie tablicy informacyjnej bliżej głównej ulicy;
- zmiana nawierzchni alejek, profili krawężników, uporządkowanie nasadzeń;
- wprowadzenie ogrodzenia lub nasadzeń w celu przesłonięcia targowiska miejskiego (utworzenie tzw. płaszczyzny zieleni);
- rearanżacja pozostałości po amfiteatrze;
- przesunięcie i dekompozycja mostka;
- wyeksponowanie strumyczka (Strugi) poprzez np. iluminację, wstawienie dodatkowej kładki;
- otoczenie zielenią całego parku – wokół ogrodzenia, szczególnie od placu targowego;
- zmiana lokalizacji pomnika Kopernika na bardziej otwarty teren.

Browar

Odnowienie tylnych elewacji od ul. Angowickiej

Plac Niepodległości i ulica prowadząca do niego

Przekomponowanie pl. Niepodległości – przedłużenie w kierunku parku Tysiąclecia - podkreślenie walorów zieleni miejskiej oraz przesunięcie i przekomponowanie pawilonu kwiatowego, usunięcie z osi ulicy toalety TOITOI.

Rekompozycja pl. Niepodległości

Usunięcie z eksponowanego miejsca informacji o szalecie, rekompozycja barierek przy wejściach do toalet, osłonięcie przestrzeni zielenią.

Odsłonięcie rzeźby Chrystusa od strony sklepów (obecnie widoczny tylko cokół!).

Brak podejścia od uczęszczanej przez pieszych ulicy, podejście i ekspozycja jest od strony ulicy tylko z ruchem samochodowym. Obecnie nie ma możliwości podejścia do figury, dojście jest przygotowane tylko od strony jezdni. W tym miejscu można wstawić tablicę z krótką informacją o pomniku, jego burzliwych dziejach, autorstwie itp.

Należy usunąć część roślinności i odsłonić figurę.

Położenie placu Niepodległości stwarza warunki do utworzenia deptaku tylko dla pieszych, pozwoliłoby to na przeznaczenie obecnego chodnika na letnie ogródki, położenie przy targowisku miejskim i parku może pozwolić na utworzenie konkurencyjnego dla Rynku centrum kawiarniano-handlowego, które od strony skweru można za pomocą zieleni osłonić od ruchliwej trasy.

W miejscu obecnej kawiarni (której należałoby zmienić formę architektoniczną) można wprowadzić kawiarnię o półotwartej formie z letnimi ogródkami, zapleczem z toaletami dla handlarzy i klientów targowiska miejskiego.

Również w okolicy placu Niepodległości oraz na dworcu należy wprowadzić ciekawie zaaranżowane tablice informacyjne o ciekawych obiektach miejskich i ich lokalizacji.

Plac Św. Jerzego (ob. parking z wysepką autobusową)

Brak jednolitego projektu dla przystanków autobusowych, prawie każdy ma inny kształt (można na zasadzie konkursu wyłonić artystycznie najbardziej interesujący projekt wiat).

Budynek nr 6 – zmiana formy i kolorystyki budynku (należałoby wprowadzić zmianę wykroju okien, zmienić wykończenie elewacji np. poprzez zastosowanie szlachetnego tynku, bądź wprowadzenie okładziny zewnętrznej) usunięcie lub zmniejszenie banerów reklamowych, zmiana „attyki”, wprowadzenie kolorystyki nawiązującej do sąsiedniej zabudowy.

Utworzenie i zaaranżowanie wysepki autobusowej, dodanie elementów zieleni.

Zmiana obecnego kształtu (i koloru) architektonicznego kiosku.

Aranżacja parkingu.

ul. Piłsudskiego

Zmiana oświetlenia.

Liczne elewacje do odnowienia i remontu, zabezpieczenie przejazdów bramnych przed dewastacją (nr 9 i 7), nr 18.

Parking przy ul. Piłsudskiego 22 - osłonić zielenią.

Młyn przy ul. Piłsudskiego

Jeden z niewielu zachowanych obiektów przemysłowych, można przeznaczyć na funkcje usługowo-mieszkalne z zachowaniem niektórych elementów po urządzeniach młynu, zaaranżowanie loftów.

ul. Dworcowa

Naprawa, wymiana ogrodzeń, remont elewacji, zaznaczenie na mapie turystycznej unikatowych kamienic chojnickich.

ul. Dworcowa 38 – Biedronka

Rekompozycja pawilonu, zmiana przekrycia elewacji, stonowanie kolorystyki, osłonięcie parkingu zielenią oraz otynkowanie szczytu sąsiedniej kamienicy (40).

Narożnik ul. Warszawskiej/Świętopełka/Piłsudskiego.

Barak.

ul. Dworcowa 16

-oczyszczenie i uzupełnienie barków w elewacji;

-ekspozycja – nr 14!;

Dworzec PKP i PKS

-„stylizacja” z lat 70., w tym klimacie zachowany żelbetowy płot, barierki, itp., przypadkowe przemalowania dworca;

-wiaty z „epoki”;

-pilna renowacja dworca – ekspozycja elewacji frontowej (oświetlenie) i nowa aranżacja architektoniczna okolicznych obiektów, rekompozycja przestrzeni dworcowej;